

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА

КОЛО XXII, БР. 152.

Ж. РАСИН.

АТАЛИЈА.

Јелена С. Шумаревић
уч. VI раз. гимн.

Београд
1939 год

40

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА
КОЛО XXII. БР. 152.

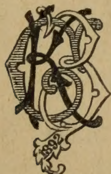
Ж. РАСИН.

АТАЛИЈА.

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА.

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО
СИМА ПАНДУРОВИЋ.

(С ПРЕДГОВОРОМ МИОДРАГА ИБРОВЦА).

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ"
1913.

ЖАН РАСИН.

У историји светске књижевности ретко је када толико великих писаца живело у исто доба као у Француској за владе моћнога Краља-Сунца Луја XIV. И што је управо јединствен пример, ти велики писци били су међусобно поделили све књижевне родове, и свак је у своме био савршен: Корнеј и Расин у трагедији, Молиер у комедији, Лафонтен у басни, Боало у сатири и критици, Паскал у филозофији, Ларошфуко и Лабријер у моралној филозофији, Босие и Фенелон у хришћанском беседништву, Госпођа де Севиње у епистоларној, Сен-Симон у мемоарској књижевности. „Француски дух, као велелепно дрво, пружа све своје гране у исти мах.“ Отуда је XVII век не само најсјајније доба у историји француске књижевности него и једно од најсјајнијих у историји људског духа.

Од ових писаца, који су сви дубоко проникли у људску природу, Расин је дао најлепше изразе узрујанога људског срца. У српској књижевности, где се ретко говори о великим страним писцима, потребно је писати дуже предговоре, и ми се, захваљујући Српској Књижевној Задрузи, користимо овом приликом да прикажемо славног песника *Аталије*. Задржавамо се на Расину дуже и с тога што је он први француски трагичар кога Задруга издаје, и што она намерава дати још коју Расинову трагедију.

I.

Песник *Аталије* рођен је 21 децембра 1639, у варошици Ферте-Милону, као првенац Жана Расина, малог финансијског чиновника, и његове жене Жане

Сконен, у једној старој грађанској породици, која је тек доцније добила племство. У трећој години, он остаје без родитеља. Васпитаван најпре код своје бабе, Марије Демулен, која је ускоро отишла у калуђерице и повукла се у манастир Пор-Роајал де Шан, он у десетој години ступа у колеж у варошици Бове, а затим, у шеснаестој, у школу „господе из Пор-Роајала“, чувене групе јансениста, чије су везе са Расиновом породицом биле давнашње, и који ће имати пресудног утицаја на стварање Расинове душе.

У томе усамљеном светилишту, у кругу четворице дубоко религиозних духова, одвојен од света и другова, мали Расин проводи три године учења у потпуном миру. Четири славна учитеља: Никол, Лансло, Леметр и Хамон, дају му сјајну наставу и темељно религиозно образовање: одмерени и „сури“ Никол предаје му латински језик; повучени и ревносни Лансло, добровољан црквењак и савршен јелинист, уводи га у све кутове грчког језика и грчке књижевности; Антоан Леметр, Расинов „тата“, негдашњи славни адвокат, који је могао побећи од света али не и од своје бујне природе, први је његов професор реторике; и најзад, или пре свију, Хамон, нежни занесењак, увек очарани мистик, кога је Расин, изгледа, највише волео, и поред чијег је гроба и сахрањен, по жељи израженој у своме тестаменту.

Сам међу овим свецима, без својих вршњака, у тишини великога и празног манастира, у дугим шетњама кроз манастирску шуму и дуж рибњака, или сакривен у каквом куту са Софоклом у руци, Расин је за три године имао доста времена за маштања и сањарије. Урођено осетљив и нежан, под утицајем ове осаме и разноврсне лектире, нарочито грчких песника, које је знао на памет, Расин је овде добио ону неисцрпно осетљиву душу која ће се доцније прелити у сва његова дела.

У тој средини, у њему се рано пробудила поетска амбиција, и он почиње писати своје прве стихове, седам великих одâ: *Шетње по Пор-Роајалу,*

у којима подражава дескриптивним песницима Теофилу Вијоу и Тристану л' Ермиту, и у чијем се ритму већ назире побожно надахнуће и чистота доцнијих хорова из *Естире.* Поред стихованих превода *Химни из латинског требника*, Расин пише лаке и гипке латинске стихове, чита и обележава све старе класике, од Омира до Плутарха и од Теренција до Севера. Он је ту савршено научио грчки и латински, а уз то талијански и шпански.

Али поред књижевности, Расин је у Пор-Роајалу запојен и јансенистичким идејама својих учитеља, тако да је, растајући се са њима, био у исти мах савршен јелинист и убеђен јансенист. Утицај јансенизма на цело његово дело тако је значајан да се на њему треба задржати са две речи[1]. Доктрина епископа Јансенија састоји се у уверењу да је људска природа после *пада* битно рђава, да човек не може учинити ништа добро без Божје благодати, и да зато, самоодрицањем, треба да се труди да је заслужи. Јансенист дакле нема илузија о људској природи, и ово уверење Пор-Роајала наћи ће најмоћнијег израза у Паскаловим *Мислима* и Расиновим трагедијама.

„Господа из Пор-Роајала“ (како су их савременици са поштовањем називали) мало су, међутим, ценили књижевност ради ње саме: оно што су они тражили у делима старих писаца, и што су од њих позаимали, то је била њихова вештина јасног и тачног исказивања мисли. Али оштроумни и страсни Расин научио је и нешто друго из Омира, Еврипида и Виргилија, и то друго, на велику жалост његових учитеља, одвешће га књижевности и поезији, и, што је најгоре, позоришту, које је онда било најизразитији књижевни род. Тако је Пор-Роајал и нехотице допринео да се његов омиљени ученик, „мали Расин“, отпади од његових назора. Али ма колико да се Расин био отуђио од својих учитеља, њихов утицај провејава кроз све његове драме: он им дугује своју књижевну савесност, и свој поглед на свет,

[1] Sainte-Beuve, *Port Royal,* t. VI.

који његова дела чини тако истинитим и узбудљивим: јансенистичку идеју о неизлечивој слабости људској.

У својој деветнаестој години, Расин одлази у Париз, у колеж Харкур, и отада настаје његово удаљавање од Пор-Роајала. Он почиње живети самостално, води весео младићски живот, задужује се код свога рођака Витара, уздише у потаји за младом рођаком, Витаровом женом, иде у друштва, упознаје се са Лафонтеном, са лакомисленим и заљубљивим опатом Левасером, и другим младим и старим књижевницима. Он сања само о поезији, чита, преводи, подражава, и саставља мадригале и сонете. Приликом женидбе Луја XIV, он куша срећу једном великом свечаном одом *(Сенска нимфа краљици)*, која се допада староме Шаплену, министру Колберу, и самом краљу, и доноси Расину најпре сто златника, а мало доцније и годишњу помоћ од шест стотина динара, као књижевнику. Али он тежи нечему вишем, и већ саставља једну трагедију *(Амазис)*, која није играна и није сачувана. Сви ови први покушаји писани су по укусу онога доба, у духу извештачене галантне поезије чији је представник био Кино (Quinault).

Узнемирени његовим песничким склоностима, Расинови рођаци покушавају најпре да га приволе адвокатском позиву, али без успеха. Они онда одлучују да га уведу у свештенички ред, и шаљу га тога ради на Југ, у варошицу Узес, његовом ујаку, викару Антоану Сконену. Пут, сунчани предели, јужњачки живот, срдачан дочек ујаков, дивљење паланчана према песнику *Сенске нимфе*, све је то најпре било очарало Расина. Он пише весела писма својим париским пријатељима, описујући земљу и нарави, своје шетње и мале доживљаје; пише огледе позоришних комада; саставља извештачене љубавне песме, међу којима и познате *Стансе Партеници*:

Партенице, твојим дражима ништа не одолева.
Твоје је царство равно царству богова.
И ко ти не би положио оружје кад те види,
Биће би или без душе или без очију...

Уз то, он озбиљно проучава теологију, и поред Омира и Виргилија, Таса и Ариоста, чита Свете Оце, завршујући тиме своје студије из Пор-Роајала.

Али очекивано место није стизало, и Расин, чије су тежње ишле Паризу и поезији, губи стрпљење. Почетком 1663, сит мале паланке и њених становника, Расин се враћа у Париз, и предаје се друштвеном животу и поетским амбицијама. Једна нова ода *О краљевом оздрављењу* доноси му нову помоћ, и отвара му приступ у двор. Расин постаје песник на гласу. Његову прву трагедију *Тебаиду* игра са успехом Молиерова трупа 1664. Поред Молиера, он упознаје Боалоа, који постаје његов најбољи пријатељ и поуздани саветник. Леп и стасит, Расин је личио на Луја XIV, и имао је љубавних успеха: познате су његове везе са глумицама Дипарк и Шанмеле, које су, једна за другом, тумачиле главне улоге његових трагедија. Весео друг, радо виђен међу књижевницима и дворанима, он је редован гост на поселима код Боалоа, Молиера, или у чувеним кафаницама код *Белога овна* и код *Лоренског крста*, где се говорило, пило, смејало, и, за казну, читали Шапленови стихови. У томе слободном кругу, између Молиера и Лафонтена, Расин је и нехотице примио нову поетику: враћање природи и разуму.

Први Расинов успех била је трагедија *Александар Велики* (1665). Комад је најпре играла Молиерова трупа у Пале-Роајалу; али, после пете представе, незадовољан игром, Расин га даје кришом супарничкој трупи у Бургоњском Хотелу, одводећи у исти мах и главну глумицу, чувену Дипарк, своју пријатељицу. Тим поступком, он губи Молиерово пријатељство. Међутим, успех бива све већи, и Расин се већ истиче као супарник старога Корнеја. Али тај успех удаљује Расина још више од његове породице и од Пор-Роајала, који су са болом гледали његове световне амбиције. Њихово неодобравање пекло је Расинову савест; али он је већ толико био забасао забрањеном стазом да му је повратак био немогућ, и пожурио се, на против, да се потпуно отпади.

У једној полемици са Демаре де Сен-Сорленом, Расинов учитељ из Пор-Роајала Никол устаде против писаца романа и позоришних комада, називајући их „друштвеним тровачима“. Осетивши се и са̑м погођен, Расин одговори једним *Писмом* (1666) пуним злобе и заједљиве ироније, у коме се исмева цео Пор-Роајал, његова доктрина, његов начин живота. Као отпадник, познајући добро слабе стране својих дојучерашњих учитеља, он им је задавао ударце који су погађали. Није био поштеђен ни Расинов „тата“ Леметр, који је већ био умро. Овај памфлет, достојан Паскалових *Провинциалки*, није чинио част Расинову карактеру, и он ће се доцније горко кајати због њега. Друго Расиново *Писмо* у истој полемици остало је необјављено, захваљујући честитом Боалоу, који је имао храбрости да буде искрен и да каже Расину: „Ти списи чине част вашем духу, али не вашем срцу“. Раскидајући са Пор-Роајалом, Расин је себи нанео рану која ће се доцније љуто позледити, и коју ће само опроштај његових учитеља моћи залечити.

Али у ово време, опијен младошћу и успехом, Расин је био неумољив подсмевач, и није штедео ни старог Корнеја и Шаплена, ни Молиера и Киноа. Против завидљивих критичара, он се бранио свирепим епиграмима. Да би се осветио због једне своје неуспеле парнице, он пише *Парничаре* (les Plaideurs, 1668). У оквиру Аристофанових *Зоља*, то је разуздана лакрдија, занимљива карикатура правосуђа у XVII веку; ту је читава судска галерија: поткупљиве и настране судије, високопарни адвокати, живописни парничари и њихове бескрајне парнице (Шикано, који уме да разнежи судије; тврдоглава и брбљива графица Пембеш); уз то, судски жаргон, неразумљив обичним људима, и многе алузије на савременике. Пуна полета и отровних стрела, ова сатира није штедела никога, и скоро сви ондашњи људи од правосуђа добили су у њој своју карикатуру. Ни стари Корнеј није остао поштеђен: више његових чувених стихова били су пародисани,

Комад у први мах није имао успеха. Али он се јако допао Лују XIV кад га је видео месец дана касније, у Сен-Жермену. Чим се допао краљу, комад би понова изнет на позорницу, сада са великим успехом.

Прво Расиново узор-дело, *Андромаха*, играна 1667, изазвала је распру као, тридесет година раније, Корнејев *Сид*; она са *Сидом* представља два највећа датума на француској позорници. За десет година, скоро сваке године, Расин даје по једну трагедију, које су узори француске књижевности, и обрасци савршенства каквих је мало у светској драмској поезији. Одговарајући на прекор својих непријатеља да уме да слика само љубав, Расин даје историјску трагедију *Британика* (1669). На захтев Ханриете, војвоткиње орлеанске, која предлаже исти предмет обојици супарника, Расин пише елегичну *Береницу*, и односи победу над Корнејем (1670). Затим се окреће Истоку, његовим страстима и сплеткама, и даје *Бајазита* (1672) и *Митридата* (1673). Ушавши у Академију, и у пуној снази свога генија, он се враћа Грчкој, такмичи се, у *Ифигенији* (1674), са самим Еврипидом, и достиже, у *Федри* (1677), врхунац своје уметности.

Али његови многобројни непријатељи, који су се једно време били стишали, дигоше се сада огорченије него икад, увукоше у свој круг и велику господу и даме са двора, и успеше да омету успех *Федре*. Оптужујући Расина за неморалност, они ставише на супрот његовој *Федри* плагирану *Федру* ништавнога Прадона, коју изнеше у исти мах на једну супарничку позорницу; откупише све ложе у Бургоњском Хотелу за првих шест представа Расинова комада, и оставише салу скоро празну; а ударише у сва звона тобожњи успех Прадонов. У тренутку кад је песник био достигао врхунац своје уметности, доводило се у питање све, чак и његов таленат!

Осетљив и раздражљив као што је био, губећи лако храброст, огорчен на неправедне нападе

и исцрпен дугом борбом, Расин преживљује дубоку унутрашњу кризу. Обузима га силно разочарење и одвратност према животу који је дотле водио. Сав предан световним стварима и позоришту, он одједном увиђа да се цело његово дело љуља и прети да се сруши; загледа добро у себе, осврће се у прошлост, и види таштину свега, па и славе; и у њему се опет буди побожни дечко из Пор-Роајала, онај „мали Расин“, дуго успаван књижевним славољубљем и светском таштином.

Расину је било тридесет и седам година. У пуној снази, он се одриче позоришта и света, спаљује започета дела, и враћа се покајнички Пор-Роајалу и занемареном идеалу свога детињства. Он чак намерава да се покалуђери; али, под утицајем пријатеља, прибегава једноме другом, мирском испаштању: жени се једном добром и простосрдачном девојком, и постаје примеран отац породице и скрушен хришћанин. Његовој жени, Катарини де Романе, кћери једнога имућног благајника, било је двадесет и пет година. Одлична домаћица, она није умела разликовати стих од прозе, и није прочитала ниједну Расинову трагедију; али је њихов брак ипак зато, можда баш зато, био непомућено срећан. Многи су са осмехом говорили о његовој супрузи, истичући да њене домаће врлине нису биле довољне за жену једнога великог песника. Несумњиво је, међутим, да је Расин са њом био срећан, и било би неправедно изискивати од ње више него што је он сâм тражио.

У томе браку, Расин је имао седморо деце: два сина и пет кћери. Његов старији син, Жан-Батист, живео је дуго, повучен од света, окружен књигама, не пишући ништа, ма да је био способан за то; његов млађи син, Луј Расин, поред *Мемоара* о животу свога оца, написао је два побожна спева, који су сувише слаб одјек Расиновог генија. Обојица су били под јаким утицајем идеја из Пор-Роајала. Од Расинових кћери, једна се удала, две су отишле у калуђерице, а две су остале девојке. У домаћем животу, Расин је био примеран муж и нежан отац. Он сâм васпитава своју децу;

чита им и тумачи Јеванђеље; проучава њихове наклоности да би им могао одредити позив; учествује у њиховој игри, и носи звонце на њиховим литијама. Он се сâм нехотице најбоље приказао у својој преписци са старијим сином, у којој му даје мудре савете, труди се да му омили озбиљне ствари, и да га одстрани од искушења кроз која је сâм прошао, нарочито од позоришта и поезије. Занимљиво је наићи, у Расиновим домаћим писмима, како песник *Аталије* улази у интимне појединости: брине се о избору дојкиње, препоручује како треба окренути детињу колевку, описује како је слон на вашару уплашио малог Луја, препоручује своме болесном пријатељу Боалоу сок од кајсија...

Враћајући се Пор-Роајалу, Расин је од својих старих учитеља дочекан раширених руку. Кајући се искрено, он их је обасуо заслуженим поштовањем: позната је оданост са којом је у болести неговао старог Никола, коме је он и заклопио очи. До краја живота, Расин остаје одан Пор Роајалу: чини му многобројне услуге код двора и власти; устаје увек у његову одбрану против клевета, по цену свога спокојства; и посвећује последње дане свога живота писању *Историје Пор-Роајала*, која је најбоља похвала славнога јансенистичког манастира. Ту Расин са узбуђењем слика цео живот у Пор-Роајалу: његову скромну цркву и побожну тишину, његове становнике и његове непријатеље, разрушење манастира и протеривање Арноа, — где Расиново огорчење досеже и до самога краља, и где се причање уздиже до праве трагедије, постаје једна епизода из историје ослобођења људске савести.

Исте године кад је напустио позориште, Расин је, заједно са Боалоом, постављен за краљева историографа. Ту је дужност он схватао врло озбиљно и одужио јој се врло савесно: он постаје прави научник, проучава старе историчаре, нарочито Тита Ливија, прати краља и војску у свима ратним походима, обавештава се од стручњака о плану напада на утврђења, о разним техничким појединоа-

стима. 1686, Расин и Боало поднели су краљу један део своје *Историје краљевства под владом Луја XIV*. На жалост, тај рукопис је уништен у једном пожару 1726; али се из заосталих одломака види његова велика стилска и унутрашња вредност. У својим прозним списима, Расин је писац првога реда, и његова *Историја Пор-Роајала* сматра се за најбоље историјско дело XVII века.

Позван дужношћу да редовно иде у двор, Расин је у њему стекао велике везе, и постао угледна и омиљена личност. Он је имао нарочити дар за разговор, и знао начин да буде пријатан и радо слушан у друштву: није никад говорио о себи, ни о својим делима. „Моја умешност са њима, писао је он своме млађем сину Лују, није у томе да им покажем да ја имам духа, него да им откријем да га они имају.“ Био је, уз то, даровит читач. Једнога дана, на састанку код Боалоа, поведе се реч о *Краљу Едипу*: Расин дохвати Софокла, чита га на глас и преводи с таквим полетом и узбуђењем да сви присутни остају приковани на месту, очарани, пуни језе и саучешћа које то дело буди. За време једне болести која му није давала спавати, краљ је био сместио Расина у своју собу за спавање, да му чита Плутарха; а зна се да је приступ у краљеву собу била највећа част на версаљском двору.

Расинова љубав и дивљење према Лују XIV нису имали граница; али он је у томе био скроз искрен. Позната је његова реч у писму Госпођи де Ментнон: „Бог ми је учинио милост да не поцрвеним никад ни пред Краљем ни пред Јеванђељем“.

Улога историографа, Академија (у коју је ушао 1678), двор, не допуштају Расину да остане потпуно повучен, и он не може да одоли једном последњем искушењу, које га, истина кроз веру, ипак враћа поезији.

Госпођа де Ментнон, чувена пријатељица Луја XIV. жена од духа и укуса, и рођена васпитачица, сећајући се свога оскудног детињства пуног понижења, васпитавала је у заводу у Сен-Сиру две сто-

тине педесет кћери сиротих племића, које су при изласку из школе добијале по три хиљаде талира ради лакше удаје. Она је, поред осталог, желела да њене питомице играју поједине пригодне комаде, „јер такве забаве дају отмености, уче бољем изговору, и развијају памћење“. Поучни комади које је за њих писала једна њихова настојница били су безизразни; Корнејева *Цину* играле су сувише рђаво, а Расинову *Андромаху* сувише добро. Госпођа де Ментнон онда замоли Расина да јој напише какав морални или историјски комад религиозног садржаја, из кога би љубав била искључена.

Расин, природно, прелиста Библију, и изабра историју Естире, младе краљице која спасава свој народ. Страсна и крвава библијска прича, слика јеврејскога фанатизма, пречишћена, постаје нежна и побожна поема.

Игран шест пута у Сен-Сиру 1689, пред краљем и целим двором, комад је имао огроман успех, о коме говоре *Успомене* Г-ђе де Келис и Г-ђе де Севиње. Она блага поезија, хорови, музика, младе девојке у раскошном оделу,[1] све је то чинило чаробан утисак на гледаоце, међу којима се налазио и сам Босие. У Расину се опет био пробудио позоришни писац: он је сам управљао пробама, и брисао сузе девојчицама пошто би их најпре својим примедбама расплакао.

После толиког успеха, он пише још једну религиозну трагедију, дајући себи више маха и мислећи мање на њену пригодну намену. У оквир једне драме пуне Бога и библијске величине, Расин уноси сукоб људских страсти, и ствара своје ремек-дело, *Аталију,* која у свему достиже узоре Есхилове и Софоклове. Играна без костима, у уском кругу, у Сен-Сиру и Версаљу (1691), *Аталија* није пожела *Естирин* успех. Штампана исте године, она није привукла пажњу публике, и изазвала је само епи-

[1] Сами костими за *Естиру* (персијске одежде, украшене драгим камењем) стали су преко четрнаест хиљада динара.

граме и увреде Расинових непријатеља. Успех је дошао тек после Расинове смрти, на првој јавној представи *Аталије*, 1716.

За Сен-Сир такође, написао је Расин и *Химне Богу* (*les Cantiques,* 1694), које се својим надахнућем, стилом и богатим ритмом изједначују са најлепшим хоровима у *Естири,* и које су саме довољне да своме писцу даду угледно место међу француским лиричарима.

У исти мах искрено одан краљу и Пор-Роајалу, пишући једновремено историју краљеве владавине и историју озлоглашенога манастира, Расин је морао изазвати неповерење на двору. Узалуд се он труди да измири та два своја искрена осећања; краљ је, ипак, последњих година био охладнео према њему, и о томе Луј Расин наводи више анегдота. — Једнога дана, краљ затече у рукама Госпође де Ментнон један *Мемоар* о невољама народним, и затражи да му се каже име писца. После оклевања, она мораде признати да је писац Расин. „Зато што савршено уме писати стихове, мисли ли он да све зна? рече краљ. И зато што је велики песник, жели ли да буде министар?“ — Неко време после тога, на једној стази у Версаљу, Госпођа де Ментнон је разговарала са Расином уверавајући га о краљевом добром расположењу, кад се одједном зачу зврјање каруца. „То је краљ“, повика она; „сакрите се!“ И наш песник мораде да се сакрије у шипраг, да би избегао нежељени сусрет. За тих неколико тренутака, извесно најтежих које је преживео, Расин се морао сетити својих дугих разговора у краљевој соби за спавање, и са горчином размишљати о несталности дворске милости.

Међутим, споља ништа није било измењено, и Расин је до краја живота ишао у двор, на светковине у Марли и Фонтенбло. Али он је горко патио због краљеве хладноће, и његово здравље је нагло опадало, подгризано болешћу јетре. Изнурен дугим и тешким боловањем, које је подносио са правом хришћанском резигнацијом, он је умро 21 априла

1699. Сахрањен је, по својој жељи, у Пор-Роајал де Шану, поред свога драгог учитеља Хамона. Али непријатељи јансенизма нису остављали на миру ни мртве. Пошто је порушен манастир, расељено је и гробље, и Расинов је прах пренет 1711 у цркву Сент-Етиен ди Мон, где и данас почива.

Живот пун контраста и криза, али леп и племенит, достојан великог песника и скромног хришћанина. Песник и хришћанин, и њихова борба у једном осетљивом срцу: то је цео Расин.

Од природе добар, примеран муж и отац, одан пријатељ; претерано осетљив, човек од утиска, за час одушевљен, још брже утучен, — Расин је чинио доста погрешака у животу; али их је увек поправљао, кајући се са ретком племенитошћу. Он није ништа осећао упола, и уносио се сав у своје осећање. — Зна се да је Расин често склапао своје трагедије шетајући се. Једнога дана, у Тилеријама, састављајући свога *Митридата*, он је ишао укоченог погледа, говорећи сам са собом и правећи необичне покрете рукама. Одједном, људи га окружују и препречују му пут: посматрајући га, вртари су били помислили да је луд.

Што нарочито пада у очи код Расина, то је његова гипкост и прилагодљивост: смирен ђак у Пор-Роајалу, отмен дух у друштву, теолог у Узесу, светски човек и писац у Паризу, у исти мах углађен дворанин и скроман грађанин. Он се огледао скоро у свима књижевним родовима: у драми, комедији, лирској поезији, историји, домаћим писмима, академском говорништву, памфлету, епиграмима; и, што је за дивљење, никад није написао ништа без солидног основа.

II.

Ретко је који писац имао толико непријатеља као Расин.[1] Томе су узрок, пре свега, новине и смелости његовог позоришта; затим, неизбежна завист

[1] F. Deltour: *Les Ennemis de Racine au XVII-e s.*

савременика, који му нису могли опростити брзе и сјајне успехе и његов положај на двору; најзад, сам Расинов карактер: његова претерана осетљивост, заједљив тон епиграма и предговора у којима се бранио.

Остављајући на страну све лично, главне замерке Расину, понављане поводом сваке његове трагедије, дају се свести на неколико ставова: јако упрошћена радња, потчињавање радње карактерима, претерано давање маха љубавној страсти, неверно приказивање историје, и извесни фамилиарни обрти стила. Изузев последња два, остала су тврђења врло тачно запажена; само, како је то често случај, оно у чему су Расинови савременици гледали мане, то су у ствари врлине његовог позоришта.

Расин се појавио на француској позорници у време кад је слава старог Корнеја почела тамнети. Укус књижевне публике био је промењен; јавио се нараштај моралиста, који пре указују прстом на људске слабости него на њихове врлине.

Херојска драма Корнејева почива на идеји о дужности пред којом пада све, и најјача љубав. Химена и Родриг жртвују своју љубав својој дужности према родитељима *(Сид);* Хорације жртвује сестру своме патриотизму *(Хорације).* Али како су за такво схватање кадре само изузетне личности, Корнеј је своје јунаке морао тражити изван круга просечних људи. За победу над самим собом, најтежу од свију, његови јунаци показују толико врлине и разума да нам најзад постају неприступачни, и готово досадни; савршени као што су, они стоје сувише изнад нас да бисмо их могли разумети и волети. Расинове личности нису јунаци; то су обични људи, пуни људских слабости и страсти. Корнеј, по чувеној Лабријеровој речи, црта људе какви би требало да буду; Расин, људе онакве какви су.

Које је схватање тачније, истинитије? И једно и друго је истинито, то јест обадва садрже један део истине. Само, Корнејева је истина узвишенија, дакле ређа; Расинова „нижа“, дакле општија и чешћа,

— јер има више обичних људи него хероја. Отуда Корнејева истина има само један израз: узвишеност, и његове личности, ако нису узвишене, постају неискрене и лажне; оне не умеју корачати по земљи: „треба им пједестал“. Расинова истина изражена је међутим у свима преливима, верна слика људске природе, која је тако разноврсна. „Ми се дивимо Корнеју што има тако високо мишљење о нама; Расину, што нас тако добро познаје“, каже Низар.

Ја Расина волим, а Корнеју се дивим,

певао је Лебрен.

Корнејеви јунаци иду за својим разумом; Расинови су жртве својих страсти, свога срца. Расин је дакле унео у класичну трагедију наша осећања, наше слабости и борбе, целу поворку наших порока: самољубље, завист, љубомору, и наших негативних врлина: кајање, грижу савести. И зато што је дао маха људској слабости, рекло се неоправдано да је „понизио“ трагедију; он ју је међутим само учинио општијом и приступачнијом. Зашто би, најзад, наше слабости и страсти биле недостојне трагедије, и, како се с правом питао Низар, шта је племенитије од људског срца?

Зашто нас више узбуђује једна Мисеова песма него једна Корнејева драма? Извесно, Корнејеви јунаци изазивају у нама дивљење својим пожртвовањем, и засењују нас својим сјајним делима; ми уживамо у лепим и тачним сентенцијама које прште као варнице из његових свечаних стихова:

A vaincre sans péril, on triomphe sans gloire...
Qu' il mourût!...[1]

Да, али све то узбуђује само наш разум и нашу машту. А дела од маште и разума могу изазвати наше дивљење, али ретко и наше сузе. За то треба ганути наше срце.

Али највећа разлика између Корнеја и Расина,

[1] Ко победи без опасности, триумфује без славе...
Да умре!...

како је тачно изразио Расинов савременик и критичар Сент-Еврмон, лежи у томе што код Корнеја ситуације стварају карактере, а код Расина, напротив, карактери стварају ситуације. Родрига и Химену спољни догађаји гоне у хероизам; Федру гони у смрт њена страст. Полазећи од карактера, Расин је морао упростити радњу. Насупрот шпанском позоришту Корнејевом, пуном заплета, Расинова је радња проста, једноставна. Образац је Расину за то дало грчко позориште, или, боље, сâм живот.

Враћање природи, стављање позоришта у услове стварности, то је цела Расинова поетика. А то је била и поетика Молиерова и Боаловљева. „Ја налазим, писао је Молиер у својој *Критици на Женску Школу*, ја налазим да је много лакше заносити се великим осећањима, пркосити судбини у стиховима, оптуживати усуд и вређати богове, него... пријатно приказивати на позорници мане целога света. Када сликате јунаке.., ви само треба да идете за замахом распаљене маште; али када сликате људе, *треба сликати према природи*“. Расин је толико сликао „према природи“ да неке његове трагедије узимају обрте својствене комедији, — ако је тачна Фенелонова дефиниција комедије да она представља људске нарави у приватним односима.[1]

Али у својим описима наших слабости, Расин је поступао на свој начин: одабирајући, одбацујући све што је ружно у стварности и у природи. У породичном грбу Расиновом налазио се један пацов и један лабуд. Овај гадни пацов тиштао је Расина, и он га је избацио из свога грба, задржавајући само лабуда, и тај поступак је скоро симболичан: тако је он радио и у својим трагедијама, оплемењујући нехотице све чега би се дотакао. Упоређен са Шекспиром, Расин је сувише отмен и складан. Шекспир је узимао цео живот, дајући свакој страсти њен грч и вапај; Расин је и за чудовишта налазио племените речи, и дао најтачније али и најлепше изразе људских страсти.

[1] Cf. E. Faguet: *Le XVII-e siècle*, p. 315.

III.

Од људских страсти, Расин је скоро искључиво сликао љубав, љубав у свима њеним преливима, са целом поворком пратиља, на чијем челу корача Смрт. Сликар љубави, Расин је, природно, морао дати главне улоге женама. Од једанаест његових трагедија, шест имају у наслову женско име: *Андромаха*, *Ифигенија*, *Береница, Федра*, *Естира*, *Аталија*; а *Британик, Бајазит*, *Митридат* могли би се пре назвати *Агрипина*, *Роксана*, *Монима*. (Сетите се да код Корнеја има само две велике женске улоге: Химена *у Сиду*, и Паулина у *Полиевкту*; он је сматрао да је љубав осећање пуно слабости, и да оно не сме бити главна полуга трагедије.)

Сликајући страсти, Расин је морао сликати жену, код које страсти сачињавају скоро цело морално биће, и у чијем срцу остављају најдубљег трага. А има ли ишта теже него сликати жену: сву нежност и жестину женске душе, сву боју и чар њеног лица, сву гипкост и дражж њеног тела? Изразити идеал у облику жене, дати на тај начин символ моралне и физичке лепоте, није ли то сан свих уметника, крајни домет уметности? Шта је лепше и узвишеније од Расинове *Федре*, да Винчиеве *Ђоконде*, и *Милоске Венере*, или Мештровићевог *Сећања*, ако нам се допусти та национална нескромност?

Осећање опште и најдубље, љубав се код Расина јавља у свима својим преливима, од платонске нежности до злочиначке страсти. Цела љубавна гама нашла је свога одјека у Расиновим трагедијама, и изгледа да је у њима исцрпен тај неисцрпни предмет. У основи иста, она добија најразличније изразе према темпераменту, годинама и положају личности, и времену и месту у коме живе: наизменце идилска и чулна, сетна и бујна, доброчинa и убилачка. Ту је чедна и чиста љубав коју тако савршено оличавају Ифигенија, Јунија, Береница и Монима, најдражесније творевине Расиновог генија. Ту је чулна љубав, жестока и смртоносна, коју ипак тако различно оличавају Хермиона, Роксана и Федра: прва, напуштена

вереница, чија је љубав легитимна и освета праведна; друга, свирепа и неверна без гриже савести; трећа, чију родоскврну љубав мучи грижа савести. Материнска љубав, такође, осећање узвишено и неутољиво, нашла је код Расина два дирљива представника: сетну Андромаху и бујну Клитемнестру.

Међутим, нема осећања које је теже сликати него што је љубав, чије је сликање тако подложно општим местима и духу времена. У Француској, на пример, љубав је у XVI веку била заогрнута тогом ерудиције, у првој половини XVII века, велом метафизичке галантерије (хотел Рамбује), а за владе Луја XIV, плаштом високопарне отмености и ласкања. Као скоро сви писци дотичних доба, и Расин је био у искушењу да, сликајући љубав, наслика свечану и неискрену љубавну галантерију са двора Луја XIV. Срећом, ма да није могао сасвим избећи овај утицај средине, Расин је више тражио своје надахнуће у испитивању људског срца него у љубавној поетици својих савременика. Зато његова дела нису застарела, и зато она припадају свима временима, као верна слика, не једнога доба, него вечне људске истине.

Проучавајући људску душу, Расин је дао обрасце савршене психолошке верности. Нико није боље познавао све кутове људског срца и цео механизам људских страсти. Његове су личности, истина, краљеви и краљице, кнежеви и кнегиње; али су све оне надахнуте обичним људским осећањима, једним истим у свима земљама и свима временима. Ако оставимо на страну имена и титуле, шта налазимо у Расиновим трагедијама? Обичне, свакодневне догађаје: два љубавна супарника (Британик и Нерон); напуштену жену која из љубоморе убија и убија се (Хермиона); љубавника који, из обзира према свету, напушта своју драгану (Тит и Береница)... Зар не читамо свакога дана у новинама како је нека Федра испила отров из очајања, и како је неки Тит напустио своју Береницу?

Љубав се код Расина јавља као неодољива, фатална сила, и замењује судбину из грчке трагедије:

Ви волите... Не може се судбина избећи,

каже Енона Федри. И овде љубав, као тамо судбина, гони људе у смрт и у лудило. Само, љубав је унутрашња сила, која потиче из људске душе, и отуда је она много драматичнија, и дејства су јој расноврснија. Наилазећи на разне препреке, љубав се преображава и прелази у друга осећања. Најбољи је пример у том погледу Федрина љубав према Хиполиту, која се наизменце прелива у страх, стид, сету, грижу савести, жељу, наду, молбу, љубомору, гнев, срџбу, очајање, док најзад не заврши самоубиством.

Осећање дужности није претежно у Расиновим трагедијама (сем у *Береници*); али свака његова драма има свој морал и своје „нравоучение". Пре свега, у описима најјачих љубавних страсти, Расин остаје чедан, и ако не усиљено чедан. Затим, његове се личности *боре* против својих страсти, и, кад им подлежу, осећају грижу савести; најбољи је пример за то опет Федра. Најзад, код њега страсти увек повлаче за собом казну и испаштање, и у томе испаштању лежи морал Расинових трагедија. Ретко је које позориште тако посејано смрћу као Расиново, онога Расина који је тако дуго називан „питомим Расином" („le doux Racine").

IV.

Све Расинове трагедије имају предмет из историје: грчке, римске, источњачке, библијске.

Остављајући на страну *Тебаиду* и *Александра Великог*, у којима Расин још није потпуно свој, имамо од њега три грчке трагедије: *Андромаху*, *Ифигенију* и *Федру*. У оквиру ових имена из грчког херојског доба, Расин је приказао личности из једне савршеније цивилизације, из јелинистичке александријске периоде, — као што је и сам Еврипид древне Ахајце приказао као Атињане свога доба.

Андромаха, Хекторова удова, позната вам је из *Илијаде*. Заробљеница на двору епирскога краља Пира, који је воли, она не може да се одлучи да, ради спасења свога детета, изневери Хекторову успомену. Та борба између материнске љубави и супружанске верности испуњава целу драму. Напуштена Пирова вереница Хермиона свети му се помоћу Ореста, који је заљубљен у њу: Орест убија Пира, Хермиона се убија из очајања, Орест полуди. Једина Андромаха преживљује.

Између Пира, Хермионе и фаталног Ореста, Вертеровог претка, Андромаха одскаче својим породичним врлинама. У њој је изражена сва оданост супруге и нежност мајке. Али она је у исти мах и жена, свесна своје лепоте, и служи се њоме у одбрану свога сина. То је она „честита кокетерија“ („coquetterie vertueuse“) коју је духовито истакао стари Низар.

Ифигенија у Аулиди је стара легенда о краљу Агамемнону који жртвује кћер боговима да би добио повољан ветар за грчку флоту, која иде да опсађује Троју и свети отмицу Лепе Јелене.

Ако је Расинов Агамемнон сувише свечан и крут, и његов Ахил сувише разнежен и гибак, Клитемнестра и Ифигенија су достојне Еврипидових јунакиња. У бујној и гордој души Клитемнестриној, материнска љубав прелази наизменце у очајање, иронију, претњу:

А ја, што је доведох поносну, обожавану,
Да се вратим сама и очајна!
Да видим стазе још мирисне
Од цвећа што је посуто пред њене ноге...
Не...
Само из мојих крвавих руку могу је отргнути.
Свирепи мужу и немилосрдни оче,
Дођи, ако смеш, да је отмеш од њене мајке.

Ифигенија је једна од најљупкијих Расинових девојака. Она воли Ахила, али воли и свога оца, и готова је да се жртвује.

Али најбоља грчка трагедија Расинова, то је

Федра, проста и силна породична драма: једна честита жена заљубљена у свога пасторка. Никад песник није дубље загледао у људско срце.

Удата без љубави за старог Тезеја, Федра заволи његовог сина Хиполита. Пре него што се појави, ми је упознајемо из Енониног говора:

Она умире у мом наручју од болести коју ми крије.
Вечити немир влада у њеном духу;
Њен потмули бол тржe је са постеље;
Жели да изађе на светлост дана; а њена дубока туга
Заповеда ми ипак да уклоним сав свет.[1]

Мучена страшћу, она једва креће своје грозничаво тело:

Не идимо даље, застанимо, драга Енона.
Не држим се више; издаје ме снага;
Очи ми засењује светлост коју опет видим;
А моја дрхтава колена клецају...
Како ме притискује овај варљиви накит, овај вео!
Чија је досадна рука сплела све ове витице
И скупила ми на чело сву моју косу?
Све ме вређа, и тишти, и заклело се да ме тишти.[2]

Засењена светлошћу, она се обраћа Сунцу, своме праоцу:

Племенити и сјајни творче једне жалосне породице,...
Сунце, долазим да те видим последњи пут!

Најзад, исцрпена, она одаје своју тајну, и чим се

[1] Elle meurt dans mes bras d'un mal qu'elle me cache.
Un désordre éternel règne dans son esprit;
Son chagrin inquiet l'arrache de son lit;
Elle veut voir le jour; et sa douleur profonde
M'ordonne toutefois d'écarter tout le monde.

[2] N'allons point plus avant, demeurons, chère Œnone.
Je ne me soutiens plus; ma force m'abandonne;
Mes yeux sont éblouis du jour que je revoi;
Et mes genoux tremblants se dérobent sous moi...
Que ses vains ornements, que ses voiles me pèsent!
Quelle importune main, en formant tous ces noeuds,
A pris soin sur mon front d'assembler mes cheveux?
Tout m'afflige, et me nuit, et conspire à me nuire.

помене Хиполитово име, у њој се буди успомена на први сусрет:

Видех га, поцрвенех, побледех пред њим;
Немир ми обузе клонулу душу;
Нисам више видела, нисам могла говорити;
Осетих како ми цело тело трепти и гори;
Познадох Венеру и њен страшни плам.[1]

У том изненада долази вест о Тезејевој смрти. Федри се намеће дужност да обезбеди престо своме детету; али она узалуд покушава да преговара са Хиполитом: из ње нехотице проговара њена љубав. Хиполит је неосетљив и пун презирања, и она из очајања покушава да се прободе.

Али Тезеј није погинуо; он се враћа. Да спасе живот и част краљичину, Енона предлаже да се сва кривица баци на Хиполита. Федра се најпре противи, али у том наилази Тезеј с Хиполитом, она помисли да је већ оптужена, и одлази добацујући Енони свој пристанак. Хиполит ипак неће да је ода, рђаво се брани, и Тезеј га проклиње. Федра се међутим већ каје, и долази да призна Тезеју истину; али кад од њега сазна да Хиполит воли Арицију, у њој букне љубомора:

Хиполит је осетљив, а за мене не осећа ништа!

И она се уздржава од признања. Најзад, грижа савести ипак претеже; али је већ доцкан: Нептун је услишио Тезејево проклетство, и Терамен долази да нам исприча Хиполитову смрт. Федра се трује, и умирући признаје све.

Расин је знатно изменио Еврипидову *Федру*, у којој је Хиполит главна личност. Он уноси вест о Тезејевој смрти, која оправдава Федрино признање; уводи нову личност, Арицију, која буди Федрину

[1] Je le vis, je rougis, je pâlis à sa vue;
Un trouble s' éleva dans mon âme éperdue;
Mes yeux ne voyaient plus, je ne pouvais parler;
Je sentis tout mon corps et transir et brûler;
Je reconnus Vénus et ses feux redoutables.

љубомору. Ма колико биле спорне саме по себи, ове измене доприносе утиску целине, усредсређују сав интерес на Федру, улогу јединствену, најлепшу и најтежу, о којој сања свака глумица, и у којој је Сара Бернар очаравала Париз, пре двадесет година.

Арицијина доста хладна и бледа улога, и сувише дуг опис Хиполитове смрти резервишу обично палму за *Аталију*. Међутим, нека нам је допуштено признати да ми, дивећи се можда више *Аталији*, ипак радије читамо *Федру*.

Федрина се улога даје посматрати са много страна. Жртва атавизма, праунука Сунчева, кћи Миноса и Пазифае,

La fille de Minos et de Pasiphaé,[1]

она испашта предачке грехе које носи у својој узрујаној крви. Али њена грижа савести ствара од ње хришћанку; она увиђа да „губи душу". Расинов учитељ Арно осетио је добро ту хришћанску црту у овој паганској јунакињи, и сматрао је Федру за доказ да је човек без божје милости осуђен да пропадне. У том погледу, Федра је врло морална; поред све своје страсти, она остаје чедна, и Боало с правом истиче њену „патњу пуну врлина."

V.

У оквиру царског Рима, Расин такође црта страсти обичних људи.

Први преступ Неронов, убиство брата по мајци Британика, и стресање Агрипининог јарма, то је *Британик*; предмет из Тацита, кога и Расин назива „највећим сликарем старога века". Тацитов Нерон, у почетку сувише добар, затим сувише окорео преступник, у позоришту би правио мелодрамску фигуру. Психолошки оправдано, Расин га је приказао у тренутку кад се огледа у злочину, као „чудовиште на помолу".

[1] Мелодични стих који се Теофилу Готјеу највише допадао у целој француској поезији.

Да огледа своју власт, Нерон одводи Британикову вереницу, Агрипинину штићеницу, Јунију, и, кад је види, заљубљује се у њу:

...Гоњен чудном жељом,
Видео сам је ноћас кад је овде дошла,
Тужна, дижући небу своје уплакане очи,
Које су сијале сред буктиња и копаља:
Лепа, без украса, у простој опреми
Лепоте коју су отргли од сна.

Љубомора убрзава његову одлуку: Британик бива отрован. Улога славољубиве Агрипине и Неронова бацају у засенак Британика. Комад је пун великих призора, као што је диалог између Агрипине и Нерона. У позадини се виде верно оцртане силуете подмуклог Нарциса и честитог Бура.

Береница је можда најдирљивије Расиново дело. Просту Светонову епизоду о императору Титу који, приступању на престо, из обзира према јавном мњењу, напушта странкињу Береницу, развио је Расин у патетичну љубавну трагедију. По тврђењу савременика, избор је учињен на предлог Ханриете, војвоткиње орлеанске, коју је Береница подсећала на њену љубав са Лујем XIV, и која је, у својој женској лукавости, исти предмет предложила и старом Корнеју. Сва елегична, пуна нежних осећања и најчистије поезије, *Береница* је једна од најизразитијих Расинових творевина. Узалуд су критичари стављали учене замерке њеној радњи и њеној историјској боји; публика је одлучила својим сузама, које после тридесет узастопних представа још нису биле пресушиле.

Жена са Истока, нежна и страсна, сва предана љубави, палестинска краљица дубоко осећа бол растанка:

Не слушам више ништа, и за навек, збогом.
За навек! Ах! господару, помишљате ли ви у себи
Како је ова свирепа реч страшна када се воли?
Кроз месец, кроз годину дана, како ћемо подносити,
Господару, да ме од вас деле толика мора,
Да дан почиње и да се дан свршава,

А да никада Тит не види Береницу,
И да целога дана ја не видим Тита?[1]

Споредна личност, краљ Антиох, који одавна воли Береницу, налази дирљиве речи за своју занемарену љубав:

Тит, за моју несрећу, дође, виде вас, и допаде вам се...
Рим вас виде, госпо, где долазите с њим.
На Истоку пустом како ме обузе чама!
Остах дуго лутајући кроз Цесарију,
Дивна места где вас је обожавало моје срце.
Искао сам вас од ваших тужних земаља,
Тражио сам плачући трагове ваших стопа.[2]

Како једним стихом Расин успева да баци светлост у Антиохову душу! Цео Исток му је без ње пуст, онај живописни Исток, пун сунца и лепих жена. Познат је Ламартинов стих:

Un seul être vous manque, et tout est dépeuplé.[3]

Како је више поетски, и шире, и сугестивније:

Dans l'Orient désert quel devint mon ennui!

Са *Бајазитом* и *Митридатом,* Расин нас води, из елегичне атмосфере *Береничине*, у бујни и свирепи Левант.

Предмет *Бајазита*, то је једна крвава интрига у цариградском Серају, једини савремени догађај

[1] Je n'écoute plus rien, et pour jamais adieu.
Pour jamais! Ah! seigneur, songez-vous en vous-même
Combien ce mot cruel est affreux quand on aime?
Dans un mois, dans un an, comment souffrirons-nous,
Seigneur, que tant de mers me séparent de vous,
Que le jour recommence et que le jour finisse,
Sans que jamais Titus puisse voir Bérénice,
Sans que de tout le jour je puisse voir Titus?

[2] Titus, pour mon malheur, vint, vous vit, et vous plut...
Rome vous vit, madame, arriver avec lui.
Dans l'Orient désert quel devint mon ennui!
Je demeurai longtemps errant dans Césarée,
Lieux charmants où mon coeur vous avait adorée.
Je vous redemandais à vos tristes Etats;
Je cherchais en pleurant les traces de vos pas.

[3] Једно једино биће вам недостаје, и све је пусто.

који је Расин унео у своје позориште. Догађај је обрађен по причању једнога француског амбасадора, који је добро познавао средину. — Велики везир Акомат и омиљена султанија Роксана, користећи се султановим одсуством, смерају да га збаце а да доведу на престо његовог брата Бајазита, под условом да се ожени Роксаном, која га воли. Али Бајазит не воли Роксану, него кнегињу Аталиду. Да му се освети, Роксана му спрема мучко убиство, и пада сама од ножа једног султановог повереника.

Пребацило се Расину, нарочито поводом *Бајазита,* да је под турским оделом цртао дворане с двора Луја XIV. Ми ћемо се вратити на тај неоправдани прекор. У комаду има источњачке боје (пророкова застава, црнци, улеме, јаничари, легендарни гајтан). Али што је нарочито источњачко, турско, то су баш сами карактери, радња, и онај велики покољ („grande tuerie“) на крају, који је пренеразио Госпођу де Севиње. Пре свега, Акомат, мудри и охоли славољубац, иронични филозоф, који презире љубав, пркоси смрти, хладно руководи завером, и предвиђа одступницу. Насупрот томе човеку од хладног разума, стоји Роксана, оличена страст и нагон, свирепа женка, чије ћуди ремете све Акоматове планове. Сâм Бајазит је најслабије оцртан: слабодушан, колебљив, сувише галантан, он једини заслужује горњи прекор. Аталида је дирљива љубавница, готова на сваку жртву.

У жељи да напише, као Корнеј, једну велику историјску трагедију, Расин даје *Митридата*: његове борбе с Римом, и љубавно супарништво са синовима. Источњачки деспот, заклети непријатељ Рима, Митридат је снажно оцртана фигура:

> На Рим, децо, ја желим да пођем...
> Римљани ће бити побеђени само у Риму...
> Спалимо тај Капитол где сам био очекиван,
> Срушимо његову славу, и збришимо
> Срамоту стотине краљева, и можда моју.

Кад се Римљани изненада искрцавају, он се прободе, да им не падне у руке, и оставља Мониму

Ксифаресу, кога она воли. Ксифарес је сувише блед, питом и савршен; отуда нам је он равнодушан, јер „бити без мане то је на позорници велика мана“. Фарнац је много изразитији: славољубив и подмукао, он не зазире ни од чега да би се дочепао престола; али он налази искрених израза за своју љубав према Моними:

Спремне да вас приме, чекају вас моје лађе;
И са олтара можете у њихући,
Као госйодарка мора̂ која вас носе.

— Господарка мора̂ којима броди! Још један од широко поетских стихова Расинових, који вам отварају недогледне видике, и разлежу се у вама као давно одсвирани акорд. — Монима је савршен пример чедне и несвесне дражи. Несрећно намењена старом Митридату кога не воли, она је ипак готова на покорност, и дуго крије своју љубав према Ксифаресу.

VI.

Расин је ревносно проучавао Библију и свете књиге, и оставио у њима значајне белешке и коментаре. Последњих година живота, Библија му је била дневна лектира; сваке вечери, окружен својом децом, он им је читао и тумачио поједине ставове из Светога Писма. Понуђен да напише једну пригодну драму за Сен-Сир, Расин је, природно, потражио предмет у Библији. Уз то, захтевао се комад с музиком и хоровима, и њему се пред смрт дала прилика да оствари своју давнашњу жељу: да напише једну праву грчку драму. Написао их је две.

Расинове библијске драме износе два судбоносна тренутка из историје изабраног народа: *Есшира* се дешава у Сузи, за време ропства Израиљаца; *Аша-лија,* у Јерусалиму, у самом Соломоновом храму.

Историја краљице Естире, за чију љубав персијски краљ Асвир поштеђује Јевреје од покоља и

кажњава сплеткаша Амана, који га је обмањивао, — предмет свиреп и крвав, — постаје код Расина библијска идила, задахнута најчистијом поезијом. То није права трагедија, него историјска слика, једна драматисана глава из Библије; отуда она има само три чина, без јединства места, и пуна је лирских одломака; и отуда је, као што смо видели, тако велика пажња обраћана декору и костимима.

Историјски верне, личности су у *Естири* мало драматичне: радњу не крећу карактери него краљева ћуд, или, боље, моћна рука Израиљевог Бога, онога Бога о коме говори Естира у чувеним стиховима:

Вечни му је име, а свет му је дело;
Он чује уздахе ништих који пате,
По истом закону суди свима смртним,
И с вишњег трона испитује краљеве.

Хор младих Израиљћанки долази да истакне свемоћ те невидљиве личности, која лебди над свима, и игра улогу судбине из грчке драме; он учествује у радњи, призива Бога:

Израиљев Боже, разгони најзад мрак.
Кад ће те ганути сузе светитељске?
Кад ће бити збачен вео
Што на целу земљу баца тамну ноћ?
Израиљев Боже, разгони најзад мрак.
Докле ћеш остати скривен?

Он прети, предсказује, и на крају кличе победну песму.

Најзад, *Аталија*, круна Расиновог стварања, поред особина *Естириних*, развија једну скроз психолошку драму, уноси сукоб људских страсти у старозаветну средину где влада Јехова. И те људске страсти нису љубавне, осећања индивидуална и пролазна, него се тичу судбине изабраног народа, и чак религиозне будућности човечанства. Васпостављање на престо Давидовог потомка Јоаса оличава наду на далеког спасиоца Христа, који ће нићи из лозе Давидове. Тако *Аталија* добија известан хриш-

ћански дух, који обасјава све личности. Тим је духом Расин задахнуо и *Андромаху*, *Ифигенију* и *Федру*.

Моћни оквир целе радње, то је Соломонов храм, символ јеврејске историје, уточиште правог Бога и законитог краља, и бедем против насртаја нечастиве краљице Аталије. Пун свештеника који служе, левита који стражаре, девојака и дечака који пролазе певајући у хору, храм пружа велелепан декор, и игра важну улогу у драми. Блистави призор на крају: Јоас на престолу, са краљевским венцем на глави и Давидовим мачем у руци, окружен левитима с копљима и мачевима, поражава обесну Аталију. Лирски слабији него у *Естири*, хор је у *Аталији* тешње везан за радњу у којој учествује: он наизменце пати стрепи, нада се; и он везује радњу из чина у чин.

Нигде Расинови карактери нису тако изразити и вѐрни као у *Аталији*.

Јоад, славољубиви првосвештеник, тип је религиозног фанатика и завереника из убеђења; главна личност, извршилац Божје воље, он руководи свим: претвара смирене левите у наоружану одбрану, распоређује их, предвиђа догађаје, као прави војсковођа. Али ни он није без обичних слабости људских; у његове побуде улазе и интереси његове касте, и његово лично славољубље: под Јоасовим именом владаће у ствари Јоад. Познајући добро људе, он вешто употребљава за своје смерове честитог и простодушног Абнера, не поверавајући му тајну. Он уме да се уздржи до последњег тренутка; али његов гнев онда избија старозаветном жестином, прво против отпадника Матана, затим против богомрске Аталије.

Аталија, горда због крвавих подвига који су јој донели престо, осећа потмуло незадовољство око себе; утваре њених жртава устају из гробова и муче је у сну, као Ричарда III. Класични Аталијин сан расветљава нам ову мрачну и узрујану душу:

> То је било једне црне, страшне ноћи...

Она стрепи, и несвесно ступа у Јеховин храм тра-

жеħи незнаног непријатеља. После сусрета с Јоасом, она прети, али, спутана и колебљива, не предузима ништа, и упада лакоумно у храм међу непријатеље. Кад види да је изгубљена, у њој се опет јавља стари пркос, и она проклиње Бога који је поражава.

Матан, Јоадов такмац, првосвештеник отпадничке вере Валове, осуђује Аталијину неодлучност, и види спас у брзим и свирепим мерама. Тип славољупца без уверења, он злочинима жели да угуши савест.

Абнер оличава војску. Лојалан, али неувиђаван, одан вери својих отаца, он је несвесно оруђе Јоадово. Жил Леметр му се подсмева у забавној пародији једног Сарсејевог предавања о *Аталији*, у коме је славни позоришни хроничар приказао Расинову трагедију као мелодрамску заверу[1].

Мало у страни, оцртава се Јозафата, нежна и опрезна помајка, и малолетни краљ Јоас, који је, поред мале Лујзе у *Уображеном болеснику,* једина појава детета у француској класичној драми: деца нису била у моди у веку Луја XIV. — Народ, гомила, не игра никакву улогу у Аталији, као ни у осталим Расиновим трагедијама.

Цела радња проистиче природно из сукоба ових личности и њихових тежња. Али над свима ипак лебди Бог, кога слави Јоад у пророчанским стиховима:

Јерусалим нови
Из пустоши иде у својој лепоти,
И носи на челу знак вечнога сјаја...
О Јерусалиме, дигни горду главу,
Нек краљеви виде твоју славу праву:
Краљеви падају у прашине грубе,
Прах ногу ти љубе.
Народи ће ићи на светлости твојој...
Небо, пусти росу,
И нека већ земља роди свога Спаса.

Пуна божанског духа и људске истине, пуна великих призора, музике, хорова, и религиозног ли-

[1] *Impressions de Théâtre,* t. IV.

ризма, *Аталија* је дело у свему савршено. Цео склоп драме, свака личност, свака појава, музика, која је саставни део богослужења а не вештачко средство, — све је савршено складно. У тој општој хармонији, у јединству и складу целине, нико није надмашио Расина.

VII.

Колика је историјска верност Расинових трагедија, и колико у њима има утицаја његовога доба? Питање занимљиво и јако претресано, које не можемо обући.

Познато је Теново тврђење, у његовом иначе сјајном огледу о Расину[1], да је Расин под античким именима сликао племиће и даме са двора Луја XIV и нарави у Версаљу, и да нам је, место стварних бића, приказивао идеје и опште типове. На први поглед примамљиво, то је гледиште погрешно и скоро парадоксално, у сваком случају површно, и Тен га је развио, као и сличну теорију о Лафонтеновим баснама, примењујући силом и на XVII век своју чувену доктрину о утицају средине на књижевна дела.[2] Он је у томе извесно био заведен гледиштем Расинових непријатеља, који су у свакој Расиновој трагедији тражили и налазили алузије на савременике. *Естира* је била проглашена за алегоричну драму: Асвир је Луј XIV, Естира — Г-ђа де Ментнон, горда и напуштена царица Астина (Васти) — Г-ђа де Монтеспан, Аман — министар Лувоа; у гоњењу Јевреја видело се гоњење Хугенота. Естира заиста подсећа на Г-ђу де Ментнон, и хор младих Израиљћанки, на њене питомице у Сен-Сиру. Писац *Парничара* није био изгубио навику да својим јунацима дода по коју црту својих савременика: пишући *Александра Великог*, он је мислио на краља; *Береница* има сличности са везом Луја XIV и Марије Манчини;

1 H. Taine, *Nouveaux essais de critique et d'histoire.*

2 В. о томе исцрпну дисертацију Г. Др. Уроша Петровића: *H. Taine, historien littéraire du XVII siècle.*

3

Бајазит подсећа на љубав шведске краљице Кристине према неверном Италијану Моналдескију, који је, на заповест љубоморне краљице, убијен у Фонтенблоу. Али између тих појединости и Теновог тврђења стоји цела Расинова психологија.

Како се могло десити Тену да занемари сву унутрашњу лепоту Расинових трагедија, и да превиди људску истину која из ње веје, и историјску боју карактерâ, која се не може порећи? Сетите се само Нерона, Митридата, Аталије, Јоада (у коме је Тен видео Босиеа!).

Свакако, Расин није имао историјски смисао тако дубок као што га ми данас имамо. Али, пре свега, у његово време он у опште није био развијен, и, што је најглавније, Расин није тежио за њим: он главну пажњу обраћа на унутрашњи живот личности, на обраду карактера, и мало му је стало до спољњег изгледа драме, декора, костима, манира личности. А после тога, историјска верност једног дела није у правој сразмери са његовом књижевном вредношћу. Расинова Андромаха, на пример, није ни Омирова, ни Виргилијева, ни Еврипидова; на њој се несумњиво осећа утицај хришћанства и француске културе. Али позоришту није дужност да даје историјски верне слике него да изражава општа људска осећања, у духу и схватању дотичног народа. У осталом, да ли би икад било могућно дати праву историјску истину, и да ли је Тацитов Нерон вернији од Расиновог? Ми више ценимо схватање једног великог песника него такозвану локалну боју; боље је да личностима недостаје костим него карактер. Јер, најзад, та локална и историјска боја, отеране у крајност, парализу сваки драмски полет и сву поезију. *Права*, историјска Андромаха, то је кћи једнога „краља“ који је сâм терао стоку на пашу, и она извесно не би умела наћи за своју супружанску и материнску љубав дирљиве речи које јој даје Расин; а то би била штета.

Остаје Тенов прекор Расиновим јунацима да говоре сувише, и сувише лепо за људе обузете ду-

боким осећањима, прекор који је пре Тена учинио Сент-Еврмон. У ствари, чиста страст изражава се обично речима без везе, које искључују сваку поезију. Али ако често говоре дуже и излажу сувише лепо своја осећања, Расинове личности умеју и да се зауставе, и да нађу обичне речи које потичу из узрујаног срца, просте речи које дају толику природност и непосредност Расиновом стилу. Слушајте овај драматичан диалог између Ореста и увређене Хермионе која жели да се освети Пиру:

Орест

Јесте ли заиста желели да дођем?
Могу ли веровати да ваше очи, најзад ублажене,
Желе...

Хермиона

Хоћу да знам, господару, да ли ме волите.

Орест

Да ли вас волим...!

Хермиона

Осветите ме, верујем све.

Или Аталијине речи на растанку с Јоасом:

Ал' други пут. Збогом. Ја сам задовољна.
Видех што сам хтела.

Ипак, замерка је донекле оправдана; Расин није могао сасвим избећи утицај љубавне реторике с Версаљског двора, и то се осећа у неколико споредних улога. То је, у осталом, једино што је мало застарело у његовом стилу. Али тај је утицај био неизбежан, нарочито у једном тако конвенционалном књижевном роду као што је позориште. Према „великом правилу" Молиеровом: допасти се, Расин је нехотице учинио уступке публици, и његов Пир, Ахил, Ксифарес и Хиполит сувише су речити и галантни као љубавници. Али колико је Расин надмашио укус публике својим општим схватањем жене и љубави, и како се Хиполит губи пред Федром!

Ми смо у главном видели у чему лежи Расинова поезија. Велики песник и савршен артист, Расин налази речи које изненада отварају широке видике и окружују нас поетском атмосфером. Он има поетску визију. У позадини његових сцена назиру се далеке и живописне евокације: у *Андромаси*, легендарна Троја у пламену; у *Ифигенији*, варљиво узбуркано море; у *Аталији*, мрачни и тајанствени храм, пун старозаветне језе. У својој љубавној грозници, Федра се одједном сећа своје несрећне сестре Аријане, коју је Тезеј раније волео и напустио:

Аријано, сестро, од какве љубавне ране
Умресте на жалу где вас оставише!

Цела историја једног живота у два поетска стиха.

Да не би подлегао поетској илузији и занемарио драмску истину, Расин је најпре правио нацрт, склоп сваке своје трагедије, везујући логички сцене. Кад би то свршио, он је сматрао да је готов, и говорио: „Остаје ми још да напишем стихове“. Простоти Расинове радње одговарају проста стилска средства: обичне, чак „неотмене“ речи, које нису биле допуштене у XVII веку. У том погледу, он је прекинуо традицију високопарног стила: он употребљава обичне речи *cheval* и *couteau* поред поетских *coursier* и *fer*. Он има реалистички живописних описа као што су опис Аталијиног сна, опис римске светковине из *Беренице*, и опис Хиполитове смрти из *Федре*.

Исту гипкост и исти укус показује Расин, инстинктивно, у својој версификацији. Скоро сви варијетети доцнијег романтичког александринца налазе се већ у Расина. Цезуре, које мењају ритам:

Mais tout dort, | et l'armée | et les vents | et Neptune...
Presse, | pleure, | gémis; | peins-lui Phèdre mourante;[1]

комбиновање ритма (нарочито у хоровима), опкорачења, — све је у присном складу са смислом.

За живота у исти мах слављен, и огорчено нападан од многобројних непријатеља; у XVIII веку

[1] Ал' све спава: | и војска, | и ветрови, | и Нептун...
Навали, плачи, јецај; | опиши му Федру на умору...

најпре сматран за углед савршенства, затим одбачен, писац *Федре* и *Аталије*, прави творац модерне француске поезије, доживео је чудну судбину да буде извиждан од романтичара, који су га називали „старом власуљом“ и пребацивали му да је хладан и да не уме да осети и изрази живот! Стендал, лишен лиризма, који је тражио да се трагедије и комедије пишу у прози, јер није био у стању да ужива у поетској и музичкој хармонији, није волео Расина, и то је природно; али је чудно што романтичари нису осећали сву Расинову поезију. Истина, сви су је они доцније осетили, и поклонили му се.

Ако Расин ипак у први мах не прави очекивани утисак, нарочито на страног читаоца, то је, пре свега, с тога што су предмети његових трагедија доста далеки и неприступачни. Али за то извесно не може бити крив Расин; за њега се хоће добра књижевна култура. Затим, често је особина савршенства да не пада јако у очи и да изгледа обично и просто. Најзад, и нарочито, ако иједан песник губи у преводу, то је песник *Аталије*, велики артист чији славни стихови изгледају неприкосновени. Како да преведете:

> Ariane, ma soeur, de quel amour blessée,
> Vous mourûtes au bord où vous fûtes laissée!

или

> Tout m'afflige, et me nuit, et conspire à me nuire,

чија вас асонанца тако болно дира? Као прах са лептирових крила, на преводиочевим прстима остаје сва чар Расиновог стила.

Међутим, мора се преводити, и треба да се преводи, и ми само можемо бити искрено захвални Српској Књижевној Задрузи и Г. Пандуровићу, песнику чију поезију ми толико волимо, што је дао песнички превод *Аталије*.

Први наш преводилац француских трагичара био је Петар Бошковић (1705—1727), песник дубровачки, брат чувеног математичара Руђера, који је превео

Корнејевог *Сида;* али је тај превод „недовршен, и, на жалост, изгубљен.“[1]

Од Расина су у српско-хрватској књижевности преведене три трагедије: *Британик* и *Ифигенија,* у преводу Т. Маретића,[2] и *Федра,* најпре у преводу Аугуста Шеное,[3] затим у преводу скоро преминулог Др. Николе Ђорића.[4]

Миодраг Ивровац.

---

[1] П. Поповић: Преглед српске књижевности.

[2] Dvie uzorne tragedije francuske (*Britanik* od J. Racina i *Tankred* od Voltaira). Zagreb, 1877.

[3] Teatralna Biblioteka, knj. I, br. 2. Zagreb, 1894.

[4] Мостарска Мала Библиотека, свеска 44.

ЛИЦА:

Јоас, краљ Јудеје, син Охозијин;
Аталија, удовица Јорамова, Јоасова баба;
Јоад, или Јоада, велики духовник;
Јозафата, Јоасова тетка, жена великога духовника;
Захарије, син Јоадов и Јозафатин;
Саломита, Захаријева сестра;
Абнер, један од виших официра јудејских краљева;
Азарије, Исмаил и три друга поглавара свештеничка и левитска;
Матан, свештеник-отпадник, приносилац жртава богу Балу;
Набал, Матанов повереник;
Агара, жена из Аталијине свите;
Група свештеника и левита;
Свита краљице Аталије;
Дадиља Јоасова;
Хор девојака из племена Левијева.

Догађа се у Јерусалимском Храму, у трему одељења великог духовника.

ПРВИ ЧИН.

СЦЕНА ПРВА.

Јоад, Абнер.

Абнер.

Долазим том храму да се Вечном дивим,
Да, по предањима старинским и жи̑вим,
Славим с вама онај дан, чувен, у сјају,
Кад добисмо закон на гори Сина́ју.
Како се све мења! Чим овога дана
Повратак огласи света труба зна̂на,
Из храма, који нам венац славе краси,
Народа се светог разлише таласи.
Сви су редом ишли пред олтаре ове,
Носећи са по́ља све плодове нове,
Прве даре своје Богу васионе.
Свештеника мало би̑ за жртве оне.
Мржња једне жене и подвизи њени
Ове лепе дане у тужне изме̂ни.
Али мало верних беше у том броју
Што на давну прошлост сећаше се своју.
Остали се свога не сећаху Бога;
Пред олтаре Бала журили су тога,
Да себе у службу срамних тајни ставе
И да хуле име које претци славе.
Ја стрепим да, можда, Аталија хтеде

Од олтара и вас самог да одвѐде
И на вама своју о̓свету искâли,
Кад штовања збрише и остатак мали.

Јоад.

Откуд вам баш данас црне слутње разне?

Абнер.

Мислите ли бити прав и чист без казне?
Вашу сталност, која Јоада тиари
Нова сјаја даје, она већ не мари.
И већ давно ваша љубав према вери
Од ње се к'о буна и издајство мери.
Та краљица мржњу гаји неизмерну
Баш за Јозафату, вашу жену верну.
Ако Арон чина претходник је вашег,
И Јозафата је сестра краља нашег.
А свештеник Матан, што нам веру ру̑жи,
С Аталијом кобном једнако се дру̑жи,
Матан, који вери нашој копа раку,
Матан, што врлину прогони нам сваку.
И мало што туђом митром чело вéза,
Тај левит се Бала служит' не устéза;
Тај храм му је мрзак; с неваљалства сушта
Он се руга Богу којега напушта.
Он све даје жудњи да вас једном свâли,
Он вас често жали, а каткада хвали;
Да изгледа нежан спрам вас он се мучи,
И бојећи тиме отров своје жучи,
Час краљици тој вам страшну даје слику,
Час, знајућ' за златом жудњу јој толику,
Он јој прича како знате да у рупи
Некој лежи благо које Давид скупи.
Аталија, најзад, два дана се чини

Увијена велом туге, у црнини.
Јуче опет гледах како баца, ето,
Све погледе бесне на то место свето,
Као да темељи те широке зграде
Крију казну коју Господ за њу да̏де.
Верујте ми, мислим, друкче неће бити,
Ту̑ча ће се њена гнева на вас слити;
Сумњам Изабеле злобна кћи да ма́'ну
Да нападне Бога у његову стану.

Јоад.

Онај који зна да бес валова држи
Знаће да злочинце од дела задржи;
И потчињен само светој вољи тога,
Немам другог страха сем страха од Бога.
Али нек је ипак вашој пажњи хвала
Што бдије и чува мене од тих за́ла.
Ви роптати кришом на неправду знате,
Право израиљско срце још имате.
Слављен зато Бог! Ал' гнев што тајан оста,
Та врлина мирна — је ли вам то доста?
Вера што не дёла да л' се вером зове?
Осам лёта како безбожнице ове
Рука оте права Давидова ску̑па,
Да краљевском крвљу без казне се купа;
Његових унука гнуснога убице
Рука се већ диже на Божије лице.
А ви, стуб државе што све ниже тоне,
Кога рука краља Јосафата поне,
Што сте војсци нашој стајали на челу,
Градове стишали у бунтовном делу,
Када Охозије ненадна смрт расу
Цео логор његов у једноме часу —

Бојите се Бога — то сте рећи хтели!
Ево шта вам Господ преко мене вели:
„Ал' шта вас поносним на мој закон прȁви?
„Зар се име моје празном жељом слави?
„Какав ми плод дају све те ваше жртве?
„Шта ће ми крв јарца и јунице мр̑тве?
„Краљевску крв нико не чује где пишти.
„С безбожношћу везу кидајте, јер тишти;
„Истреб'те злочине из народа где сте,
„И дођите онда, жртве ми принес'те."

Абнер.

Шта ћу ја с народом што се сроз'о свуда?
Венијамин слаб је, без врлине Јуда:
Кад краљева њиних утули се раса,
Стара смелост њина нестаде тог часа.
Сам Бог од нас главу окреће, свак каже;
Он, што на част тол'ко јеврејску полаже,
Већ гледа где њина величина пада,
И његова милост на крају је сада.
А његове моћне руке, за нас жи̑ве,
Не чине чудеса којима се диве:
Свети ковчег нêм је, мртвило је свуда.

Јоад.

Зар иједно време даде више чуда?
Зар икад Бог боље своју моћ сведо̀чи?
Зар слеп оста увек, ма да имаш очи,
Незахвални роде? Док Бог чуда ствара,
Зар се твоје срце још пред њим затвара?
И зар наши дани неће да вас сете
На чувена дела што у реду лете:
На тирана наших па̀дове, пометње,

На Бога што своје одрж'о је претње;
Безбожног Акаба крв сад земљу топи
Против које мучко убиство он склопи;
Изабела мртва близу поља кобна,
Под ногама коњским та краљица злобна,
Жедни пси што пију њене крви свеже;
А делови гнусног тела свуда леже.
И чопор се лажних пророка разиђе,
И небесни пламен на олтаре сиђе;
Наш Елиас владу над природом ствара,
Он небеса сама над нама затвара;
Три године суша ову земљу мори,
А мр̂тви се дижу кад Јелисеј збори?
Зар, Абнере, нису то докази чисти
Да је Бог и данас, као некад, исти?
Он си̂не у слави када му се свиди,
Он се сећа на нас и свој народ види.

Абнер.

Ал' где су Давиду обећане поште,
И његовом сину предсказане јоште?
Вај! Утеху ми смо у том знали наћи
Да ће од њих мноштво краљева изаћи
Што ће сва племена свладати да знаду;
И кад један од њих сву предузме владу,
Прекинути биће рат, неслога клета,
А пред њим у праху сви краљеви света.

Јоад.

Обећање неба што одбацујете?

Абнер.

Где тражити треба Давидово дете?
Може ли и небо вратити свежину

Дрвету што једном до корена згину?
То дете удави Аталија клета.
Зар се мр̂тви дижу након осам лēта?
Ах! да не би све баш како је њој стало;
Да краљевске крви сачува се мало...

Јоад.

Шта бисте ви тада?

Абнер.

Срећног дана мога!
С каквим жаром краља сусрео бих свога!
Племена би наша крај његових ногу...
Ах! зар празном надом тешити се могу?
Наследник краљева што владаху тада
Охозија с децом остао је сада.
Видео сам како Јехуј оца губи;
Ви видесте мајку што синове уби.

Јоад.

Засад ништа: али кад сунчана лика
Слика пређе трећи део нам видика,
Кад трећи сат верне на молитву зове,
Вратите се опет под сводове ове.
Бог ће вам тад дати јасна уверења
Да му је реч чврста и да се не мења.
Хајд'те: за тај велик дан спремит' се треба,
Ево, врх од храма злати зора с неба.

Абнер.

Какво ли ће добро очи да ми виде?
Ево к вама славна Јозафата иде.
Одлазим, да с верним стадом се сад спојим
Које дан овакав мами сјајем својим.

СЦЕНА ДРУГА.

Јоад, Јозафата.

Јоад.

Говорити треба, друкче не сме бити.
Ваша срећна крађа не може се крити.
Грешна дрскост оних што мрзе на Бога,
Ратујући с њиме баш из мира тога,
Оптужују давно обећање вајно
Његово, а успех подбада их тајно,
Док маћеха ваша, што неправо ради,
На нашем олтару мрском Балу кâди.
Покажимо дете што је ту одрасло,
Што се вашом руком за краља нам спáсло.
Биће храбро као претци, могу рећи;
Од година дух му и сада је већи.
И пре но му судбу објаснимо свуде,
Богу свих краљева нек понуђен буде:
Свештенству скупљеном тад са сваке стране
Пружићу потомка краљевске му гране.

Јозафата.

Зна л' му се већ име и судбина ретка?

Јоад.

Елиасин њега зòву од почетка;
Мајка га одбаци и он без ње оста,
А уместо оца ја му отац поста'.

Јозафата.

Вај! из какве беде знадох га извући!
И колико беда одсад ће га тући!

Јоад.

Шта! Зар вам се вера већ љуља, колèба?

Јозафата.

Саветима вашим покорит' се треба.
Откад ово дете отргох од гроба,
Судбину му вама дадох од то доба;
Чак, да љубав не би искрсла крај свега,
Ја сам досад увек клонила се њега,
Из страха да срце чувству се не пода
И са сузом мојом и тајну не ода.
Нарочито, уз то, молитва и сузе
Три ми задње ноћи и три дана узе.
Зато да вас питам хоћу л' данас моћи:
Имате л' другова што ће вас помоћи?
Хоће ли нас Абнер бранит', да л' се знаде?
Да ли ће свом краљу заклетву да да́де?

Јоад.

Ма кол'ко се могли уздати у њега,
Он за нашег краља и не зна, пре свега.

Јозафата.

Ко с допустом вашим над Јоасом бдије?
Да Обед, ил' Амнон на тој части није?
Мој отац им да́ва све у свако доба...

Јоад.

Аталији већ су продала се оба.

Јозафата.

Ко ће бити против њених сателита?

Јоад.

Група свештеника наших и левита.

Јозафата.

Ја знам, око вас се они купе тише,

Вашим трудом њих је сада двапут више;
Страх од Аталије, љубав према вама
Унапред их веже светим обвезама
С Давидовим сином, кад им се он јави.
Ал' ма кол'ко да их жар подиже пра̂ви,
Могу л' они сами свог краља помо̀ћи?
За то крупно дело имају ли моћи?
Неће л' Аталија, чим тај глас пролѐти
Охозије сина да крије храм свети,
Дивље чете дрских странаца да ску̏пи,
Опкољеном храму на врата да ру̏пи?
И шта против таквих свете слуге могу
Што невине руке дижу горе Богу,
Што за наше грехе шаљу молбе тамо,
Што жртава Богу крв пролише само?
Можда смртни удар Јоасу за̀да̂ни...

Јоад.

А зар ништа није Бог који нас брани?
Бог, који невиност сирочета штити,
Који сваку слабост својом снагом кити,
Бог, који тиране мрзи и њих сва̂ли,
Који Изабелу, Акаба уда̂ли;
Бог, што грозно казни њине кћери мужа,
И чија се казна на потомство пружа;
Бог, чија освета, ма да се кад смири,
Над безбожним родом од увек се шири?

Јозафата.

Неумитне правде ја се баш и бојим,
Јер можда сад лебди над братанцем мојим.
Ко зна да то дете што им лозу води
Осуђено не би још када се роди?
Кад га Бог већ двоји од те расе гадне,

Хоће ли и своју милост да му дадне?
Кад ми небо даде њега, страшна часа!
Што ми и сад грозом сав дух заталȁса!
Удављене деце беше пуна соба:
Аталија, с ножем у руци, ругòба,
Своје дивље људе дражаше на сѐче
И жељаше да их гнусношћу претѐче.
Угледах Јоаса како рањен пада:
Представљам дадиљу његову још сада
Како од џелата залуд милост иште,
И како га, слаба, тад на прса стиште.
Крвавог га узех. Лице сам му пра́ла,
Сузом што је најзад и живот му дала,
И било из саме нежности ил' страха,
Његове ме руке стискоше тог маха.
Боже! Нек ми љубав прст не смете вра̏жи,
Јер то је потомак Давидов најдражи;
Храњеном у твојој кући, под тим кровом,
Ти једини отац детету си овом.
Треба л' бити жртва те краљице црне,
Ако моја вера за часак посрне,
Пред пропашћу тело и дух се узру̏ја,
А поток ми суза за њега набу̏ја,
Нек наследник наш у теби помоћ нађе,
А за моју слабост мене казна снађе.

Јоад.

Ваше сузе нису погрешка, пре свега,
Ал' Бог жели да се надамо у њега.
Он грехове оца не казни нит' пере
Крвљу сина што у њега има вере.
Сви Јевреји верни што их има јоште
Доћи ће му данас и одати поште.
Кол'ко род Давидов част ужива пу̏ну,

Тол'ко гнусну ћерку Изабеле куну.
Јоас ће их својом стидљивошћу ганут'
У којој ће племство чисте крви планут',
И Бог, помажући примеру нам саму,
Срцима ће њиним зборити у храму.
Два неверна краља вређаху га често:
Треба да сад један краљ заузме престо
Што ће на висини предака да стоји,
Кога је Бог диг'о преко слугу своји',
Извук'о из таме заборава дубље,
Да обнови светлост Давидове зубље.
Ако је свог рода недостојан, Боже,
Давидово дело да продужит' може,
Нека је к'о рâни плод угушен брзо
Који је зли ветар у цвету растрз'о!
Ал' ако то дете има удес бољи
Да послужи верно твојој светој вољи,
Руци наследника правог скиптар додај,
Душмане му моћне мени слабој подај;
Помети краљицу које се свак гнуша;
Нека она, Боже, Матан што је слуша,
Пропадну са духом заблуде и јâда,
Тим предзнаком тамним краљевскога пâда!
Збогом. Кћери које најбољи свет роди
Ваш син и сестра му сад овамо води.

СЦЕНА ТРЕЋА.

Јозафата, Захарије, Саломита, Хор.

Јозафата.

Захарије драги, немој овде стати;
Узвишеног оца свога одмах прати.
Левијеве кћери, групо деце младе,

Којим хоће Бог да своју милост да́де,
Што делите са мном уздахе ми веље,
Мојој дугој чами једино весеље,
То цвеће у руци, на главама вашим
Личило је некад прославама нашим.
Али, вај! у доба срамоте и ја̏да
Нема боље жртве од сузе што пада!
Ја већ чујем, чујем свету трубу саму
Што ће нам улазак допустити храму.
Док одем, да бих се спремила, ви стојте,
Бога ког сте нашли славите и појте!

СЦЕНА ЧЕТВРТА.

Хор.

Цео хор (пева).

Моћ му осећају васељене кути;
Нек је слава Богу, нек му се свак диви;
Пре времена царству знају му се пути;
Појмо тај извор добра жи̏ви!

Један глас (сам).

Залуд опет што бес кру̑ти
Жели да тај народ што га слави ћути:
Његово име увек живи.
Сваки дан све већу моћ његову слути,
Моћ му осећају васељене кути:
Појмо тај извор добра жи̏ви!

Цео хор (понавља).

Моћ му осећају васељене кути:
Појмо тај извор добра жи̏ви!

Један глас (сам).

Он и цвећу даје све те љупке боје,
Плодовима зрелост њину;
Он свему даје мере своје,
И топлоту дану, и ноћи свежину.
А поља их приме, врате, да се споје.

Други глас.

Зраци сунца њиме сву природу поје,
Његове нам руке дар светлости даше;
Ал' његов свети закон, то је
Најбољи, најлепши дар за душе наше.

Трећи глас.

О Синајска Горо, нек се на́ те стӓве
Спомени тог дана што све већи бива,
Кад на твоме врху, сред пламена жи̂ва,
У облаку густом Господ што се скрива
Показа нам оку светлост своје славе!
Кажи на што муње што облаке љубе,
Ти стубови дима што хоризонт рубе,
Грмљавина ова и те трубе:
Да ли они руше поредак свих ствари,
И да л' се стубови свега ста̂ри
И наше земље тресу грубе?

Четврти глас.

Он јеврејској деци светлост неумрлу
Даде, чији зраци род њихов засу́ше;
Он народу своме вр̂лу
Рече да га воли из срца и душе.

Цео хор.

О закона дивног тога!
О доброте никад веће!

И колико сласти, и колико среће
Љубављу и вером љубити тог Бога!

Један глас (сам).

Њим је јарам тешки с предака нам пао,
Он је њима хлеба у пустињи дао;
Он нам даде закон, и себе, и среће:
За толика добра нашу љубав хтеће.

Хор.

О доброте никад веће!

Исти глас.

Да се море за њих расклопи, он рече;
Он каза да поток из стене потече;
Он нам даде закон, и себе, и среће.
За толика добра нашу љубав хтеће.

Хор.

О закона дивног тога!
И колико сласти, и колико среће
Љубављу и вером љубити тог Бога!

Други глас (сам).

Ви што знате само низак страх од јада,
Зар таквога Бога не љубит' пре свега?
Зар срцима вашим тако тешко пада
И тако грешно волет' њега?
Тирана што гони робови се плаше,
Ал' друкча љубав у деце је наше.
Ви хоћете да вам Господ даје свега,
А мрзите њега!

Цео хор.

О закона дивног тога!
О доброте никад веће!
И колико сласти, и колико среће
Љубављу и вером љубити тог Бога!

ДРУГИ ЧИН.

СЦЕНА ПРВА.

Јозафата, Саломита, Хор.

Јозафата.

Обустав'те песме хвале, кћери моје:
Молитвама јавним придружимо своје.
Време је прослави великога дана;
Јавимо се Богу код светога стана.

СЦЕНА ДРУГА.

Захарије, Јозафата, Саломита, Хор.

Јозафата.

Шта ја видим! Сине, шта те овог маха
Догони то к мени бледог и без даха?

Захарије.

О мајко!

Јозафата.

Но, шта је?

Захарије.

Храм је под срамòтом.

Јозафата.

Како?

Захарије.

Олтар Божји напуштен је потом.

Јозафата.

Објасни све мајци брзо. Ја се плашим.

Захарије.

Већ ми отац, према законима нашим,
Беше Богу који храни људе ове
Понудио хлебац наше жетве нове,
А рукама што се пуше у то доба
Од принете жртве још топлога дроба;
Елиасин ту крај њега, дете дра́го,
У ланеном руху са мном му помаг'о;
И док се крв жртве принесене просу,
И свештеник њоме скӯп и олтар посу,
Од једном се диже шум узбуне пра̂ве,
А свет тамо очи окрену и главе.
Једна жена... (сме л' се рећи име гада!)
Аталија главом појави се тада.

Јозафата.

Ах!

Захарије.

Месту где није женска нога смела
Ова жена пође уздигнута чела,
Она чак ограду саму прећи хтеде
Светог де̂ла, куда левит само смеде.
Народ се ужасну и поче да бежи.
Мој отац... ах! какав гнев му оком лежи!
Мојсеј Фараону не рече реч јачу:
„Краљице, одлази, глас се његов зачу,
„Где по̂лом, безверјем не смеш да се јавиш!
„Зар ћеш живог Бога име да скрнавиш?“

Бесно га погледа та краљица пу́ста,
На хуљење грешно већ отвори уста:
Али, не знам да ли анђ'о Божји слети
Да је сјајним мачем на одмазду сети,
Тек, језик се смрзну и она ућу́та
И изумре дрскост њена тога пута;
Укочени поглед окрете у страну,
Елиасин као да је намах зграну.

Јозафата.

Елиасин, дакле, баш испред ње стаде?

Захарије.

Безочницу оба гледали смо таде
И исти је ужас срца нам растрз'о,
Ал' свештенство само растави нас брзо;
Ми одосмо. Нисам све мог'о да пратим.
О ужасу дођох да вам јавим затим.

Јозафата.

Ах! она је од нас отети га хтела;
Њега је тражила та краљица смела,
И сад предмет наших суза већ се може...
Давида се сети, молим ти се, Боже!

Саломита.

За кога вам досад тол'ка суза пада?

Захарије.

Зар Елиасину прети когод сада?

Саломита.

Зар краљичин гнев је управљен на њега?

Захарије.

Ко се плаши дечка без оца, без свега?

Јозафата.

Евоње! Хајдемо. Склонимо се брже.

СЦЕНА ТРЕЋА.

Аталија, Агара, Абнер, Аталијина свита.

Агара.

Госпо, зашто ова места вас задрже?
Овде вас све вређа, узбуђује, слâма.
Напустите врата од овога хрâма.
Идите свом двору. Остав'те галаму,
И мирноћу души повратите саму.

Аталија.

Не могу; слабост ми на лицу се чита.
Иди; нека дође Матан, нека хита.
Бићу срећна, ако могу преко њега
Стећи мир што тражим, што од мене бега.
(Седне.)

СЦЕНА ЧЕТВРТА.

Аталија, Абнер, Аталијина свита.

Абнер.

Госпо, ја га браним само њега рâди.
Треба л' да вас Јоад чиме изненади?
Нашег Бога то су заповести старе;
Храмове нам он је дао и олтаре;

Аронова деца њему жртве даду,
Левитско се место и дужности знаду;
А с наредбом овом и друга се здружи:
Туђем Богу нико да не сме да служи.
И зар ви, краљева наших жена, мати,
Обичаје наше нисте могли знати?
Законима да сте туђи нам у свему...
Ево вам Матана; остављам вас њему.

Аталија.

Присуство, Абнере, ваше добро пада.
Остав'мо Јоада и храброст му сада,
С предрасуда ваших поворкама дугим
Што у ваш храм прêче народима другим.
Другом бедом ја сам овде доведѐна.
Ја знам да, војнички гајени с малѐна,
Имáте врлине, и да ћете знати
Богу што је божје, цару царско дати.
Остан'те.

СЦЕНА ПЕТА.

Аталија, Матан, Абнер, Аталијина свита.

Матан.

Краљице, шта вас овде склони?
Какав страх вас леди, какав немир гони?
Међ душмане своје шта ћете ту сама?
Шта вас тера крај тог безбожнога храма?
Зар се растадосте с мржњом и са тражњом..

Аталија.

Слушајте ме оба са потпуном пажњом.
Не дођох на прошлост да се сећам ту́на,
О просутој крви да дајем рачуна:
Мислим, што учиних — морало је бити;

Продрзљивом роду ја се нећу крити.
Ма да љуту мржњу он спрам мене буди,
Мени само небо могло је да суди.
Успеси ми сјајни моју снагу дају,
Моја слава иде све до мора двају.
Ја сам дала мира и Јерусалиму,
И Јордан не гледа сад Арапа плиму,
Нит' Филистимаца грабеж, пљачке вечне
Пустоше, к'о некад, обале му речне;
Сирци ме сматрају као сестру своју;
Најзад, онај који мрзи кућу моју,
Ког на мене гоне нáгôни му слепи,
Јехуј, горди Јехуј, Самаријом стрепи,
И моћним суседом са свих страна гоњен,
Што против злочинца од мене је склоњен,
Он признаје овде врховну ми владу.
Ја уживам плоде у свом мудром раду.
Али једну жалост осетих дубоку
Што успехе моје пресече у току.
Један сан (да л' треба вероват' у снове?)
У души ми ствара тешке јаде ове;
Ја се склањам, али неће ми помòћи.
То је било једне црне, страшне ноћи.
Моја мајка у сну тешком ми се јâви
Свечано, к'о на дан своје смрти прâви:
Несреће јој умор гордости не дају,
Лице јој се сјаше у младачком сјају
Као некад, кад је красила га више,
Да трагове горке од времена збрише.
„Стрепи, рече, душо моје кћери јадне;
„Над тобом се свиреп Бог јеврејски нȁдне.
„Стрепим да у грозне не паднеш му руке."
Док јој слушах страшних речи тужне звуке,

Сенка јој се наже над постељом мојом;
Ја се хтедох грлит' са матером својом,
Али видех да је све то грозна смёша
Костију и меса мрцварена леша,
И крвава парчад с ужасом без мере
Коју хрпа паса раздражених ждере.

Абнер.

Страшни Боже!

Аталија.

Видех у ужасу тајном
Једног младог дечка у оделу сјајном,
Јеврејско свештенство као што облачи.
Он ми обрадова дух мој што се мрачи.
Још се не опростих с тугом неизмерном,
Дивих му се лицу и држању смерном,
Кад он хладан челик, к'о оштрицу сту̑ди,
Издајничком руком зӓри ми у груди.
Све те чудне ствари, неко ће да суди
Да су игра пуког случаја и ћу̑ди;
И ја, стидећи се свог страха и стања,
Не гледах у томе нека предсказања.
Ал' сећањем на то обузета чисто,
Ја сам двапут у сну видела то исто;
Двапут моје очи виделе су тада
Да ми исто дете смртни удар зада.
Уморена најзад грозом што ме гони,
Хтедох молит' Бала да ме он бар склони,
У његовом храму нађи мира беди...
Како ужас душе смртника не штеди!
Нешто ме гоњаше јеврејскоме храму,
Њиног Бога вољу смилостивит' саму:
Даровима, мишљах, што му за гнев тражим

Да ћу моћи тога Бога да ублажим.
Свештениче Балов, праштај једној жени!
Уђох. И док Јоад с претњом приђе мени,
Узневерен народ докле прсну свуда,
Док он говораше, о ужаса! чуда!
Видех исто дете где пред-а-мном стоји,
Исто к'о што снови сликаху га моји.
Ја га видех! Исто ланено одело,
Исти израз, очи и држање цело.
Он је био поред свештеничког места;
Али чим га видех, одмах га и неста.
Ето шта ме гони да сад овде чамим,
Зашто желим с вама да говорим самим.
Матане, шта ово предсказање слути?

Матан.

То је страшно; сан тај и мој покој мути...

Аталија.

Ал' то кобно дете што ми душу мрви
Шта је? и одакле? и од чије крви?

Абнер.

Два су дечка тамо, то можете знати:
Једном отац Јоад, Јозафата мати;
Другог не знам.

Матан.

Зашто одлуке нам крити?
Од обадва, госпо, треба миран бити.
Можете ми мњење о Јоаду знати;
Ја осветом нећу све увреде прати;
Знате да сам увек правичношћу вођен;

Ал', крај свега, да је то му и син рођен,
Зар да он злочинца од греха не сме́те?

Абнер.

На какав је злочин кадро једно дете?

Матан.

Небо нам га с ножем у руци пока́за,
А оно нам ништа залуду не каза.
Шта бисте још?

Абнер.

Па да снови нешто значе,
Зар рука у чисту крв да се умаче?
Ви не знате ко је ово дете главом
И чије.

Матан.

Треба га плашити се с пра́вом.
Ако се од славних родитеља роди,
Славно ће порекло паду да га води;
Ако је од нижег, незнатнијег света,
Да ли штогод просту крв просути смета?
Зар краљеви пазе те обзире разне?
Често им безбедност брзе дају казне.
Увреда су за њих бриге што нас бише:
На кога се сумња, није невин више.

Абнер.

Шта, Матане! један свештеник то збори?
А ја, војник што се у покољу бори,
Слепи слуга само те краљевске воље,
Да покажем срце за беднике боље!
А ви, што сте дужни љубав оца, брата,
Ви, поборник мира у времену рата,
Дужностима лажним кријући се тако,

Спремни сте да свежу крв проспете лако!
Наредисте да вам све искажем смело,
Госпо: шта је тако застрашит' вас смело?
Један сан што чили, једно слабо дете
Које чак да знате рећи не умéте.

Аталија.

Признајем, Абнере, да се можда варам,
Можда празном сну се подчинити старам.
Па лепо, видети треба на тенáне
То дете, испитат' са сваке га стране.
Нека оба буду овде доведени.

Абнер.

Бојим се...

Аталија.

И ви се опирете мени?
Одбијању чудном разлози вам шта су?
Чудној сумњи оно баца ме у часу.
Нек их Јозафата ил' Јоад доведе.
Аталија увек заповедат' смеде.
Свештеници ваши, уверит' вас могу,
Дужни су, Абнере, доброту ми многу.
Ја знам борбу коју против мене воде,
Знам колико у њој узимљу слободе:
А храм им је читав и није зло њима.
Ал' доброта моја свога краја има.
Нека Јоад међе свôм дивљаштву стави,
Нек не мисли да ми још уврêда прави.
Идите.

СЦЕНА ШЕСТА.

Аталија, Матан, Свита.

Матан.

Да једном већ слободе стечем!
Сад вам могу, најзад, истину да речем,

Овај нам храм крије неку авет прâву:
Пазите да она не подигне главу.
До Јоада Абнер иде још пре дâна;
Његова је љубав спрам краљева знâна.
На њихово место Јоад ће попети
Можда баш то дете што вам у сну прети,
Свог сина, ил' другог...

Аталија.

Слушати вас треба.
Већ почињем јасно видет' жељу неба.
Ал' од сумње желим разрешена бити:
Једно дете не зна своје мисли крити.
По малој се речи често много види.
Хоћу да га питам, видим; а ти иди.
Иди; без узбуне, оклевања дужа,
Нек се моја тирска војска наору̂жа.

СЦЕНА СЕДМА.

Јоас, Јозафата, Аталија, Захарије, Абнер, Саломита, два левита, Хор, Аталијина свита.

Јозафата (левитима).

Ову драгу децу од напасти кри̂те,
И ви, слуге Божје, сад над њима бди̂те.

Абнер (Јозафати.)

Не strеп'те, књегињо, ја их ником нѐ дам.

Аталија.

О небеса! Што га дуже само гледам...
Он је! Моћи моје већ су одузете...

(Показујући Јоаса.)

Јоадова жено, је л' то ваше дете?

Јозафата.

Ко? Он, госпо?

Аталија.

Оно.

Јозафата.

Ја му нисам мати.

(Показујући Захарију.)

То је мој син.

Аталија (Јоасу).

Да ли ви можете знати
Ко је вама отац?

Јозафата.

Небо све до сада...

Аталија.

Што сте ви пре њега одговорит' рада?
Нек он одговара.

Јозафата.

Те године красне
Младог дечка шта вам могу да објасне?

Аталија.

Невиност тог доба, познате су ствари,
Истине простоту не уме да квари.
Нека он објасни све што рећи знаде.

Јозафата (за себе).

Боже, нек му твоја моћ мудрости даде!

Аталија.

Како се зовете?

Јоас.

Елиасин, — просто.

Аталија.

А ко вам је отац?

Јоас.

Сироче сам ост'о,
На Божију милост од рођења спао,
Родитеље своје никад нисам знао.

Аталија.

Сиро̀че?

Јоас.

Напуштен и туђином вођен.

Аталија.

А откада тако?

Јоас.

Од како сам рођен.

Аталија.

Да ли вам се зна бар домовина са́ма?

Јоас.

Домовине немам осим овог хра́ма.

Аталија.

И где вас ваш удес задесио бѐше?

Јоас.

Између курјака што ме прождрат' хтѐше.

Аталија.

Откуд ви у храму?

Јоас.

Жена ме дове́ла,
Непозната, што се вратит' није хтела.

Аталија.

Али ко се прво старао о вама?

Јоас.

Зар се Бог преблаги не брине о нама?
Он тицама малим њину храну дêли,
Његова доброта свет захвата цêли.
Молитвама њему пуни су ми дани,
Даровима он ме са олтара храни.

Аталија.

Његове лепоте ја сам већ у власти!
Његово детињство, његов глас пун слáсти
Место мржње љубав моја ће да прати.
...Ја ћу можда милост да покажем знати!

Абнер.

Госпођо, ето вам душманина страсна!
Ваших лажних снова обмана је јасна;
Сем ако та милост што се сада рађа
Није кобни удар који вас погађа.

Аталија (Јоасу и Јозафати).

Идете?

Јозафата.

Чули сте; ништа није крио!
Да остане дуже, досадан би био.

Аталија (Јоасу).

Остан'те. — А ви се сад бавите сỳ чим?

Јоас.

Ја славим Господа; његов закон учим;
У божанској књизи почињем да читам;
Својом руком писат' научит' се хитам.

Аталија.

Шта каже тај закон?

Јоас.

Да љубимо Бога;
За хуљење да је одмазда му строга;
Да он брани свако напуштено лице;
Да одбија горде, и казни убице.

Аталија.

Да. А цео народ што се овде бави,
Шта он ради?

Јоас.

Хвали свог Бога и слави.

Аталија.

Да л' Бог жели да се молимо му вазда?

Јоас.

Он безверје гони из храма што сазда.

Аталија.

Шта радите радо?

Јоас.

На олтару мирну
Додајем свештенству со или измирну,
Слушам песму хва́ле Божјој величини,
Гледам сјајну почаст која му се чини.

Аталија.

Никад време лепше зар не проведе́те?
Жалим тужан удес за таково дете.
Дођите мом двору, знаћете диво̀ту.

Јоас.

Зар да сметнем с ума сву Божју доброту?

Аталија.

Сећајте се на њу и тад, драго дете.

Јоас.

Ви Бога не смете славити.

Аталија.

Ви сме́те.

Јоас.

Ви шаљете своје молбе другом Богу.

Аталија.

Ви свог Бога слав'те, а ја свога могу:
Два божанства има.

Јоас.

Мој Бог горе стоји;
Један је Бог, госпо; а ваш не постоји.

Аталија.

Дух ће вам крај мене сва блага да стече.

Јоас.

Задовољство грешних бујицо̄м протѐче...

Аталија.

А ко су ти грешни?

Јозафата.

Госпођо, не иде...
Једно дете...

Аталија (Јозафати).

Ваше методе се виде.

(Јоасу).

Но, ви сте ми тако драг и мио пост'о!
Ви свакако нисте неко дете просто.
Наследника нема краљевство ми цело;
Остав'те свој занат, збац'те то одело;
Даћу вама део свог богатог стања.
Испитајте вредност мога обећања.
Будите крај мене и за столом мојим ...
Ја ћу с вама бити к'о са сином својим.

Јоас.

Ваш син!

Аталија.

Но... Ћутите?

Јоас.

Зар могу свог Бога
Да оставим! и то...

Аталија.

И то?

Јоас.

Ради кога!

Аталија (Јозафати).

Он све добро памти; у свему што каже
Ваш и Јоадов се дух одмах покаже.
Али ви ту чедну младост даље трујте
И доброту моју злоупотребљујте.
Одгајили већ сте мржње му скривене;
Ви с ужасом само помињете мене.

Јозафата.

Зар се може скрити повест што нас боли?
Њу свет зна већ цео; ви сте на то холи

Аталија.

Да, ја сам у гневу свом праведном томе
Осветила претке на потомству моме.
Видела сам мртвог и оца и брата,
Мајку како пада са дворскога спрäта,
И истога дана (ужас срце чупа!)
Осамдесет мртвих краљевића скӳпа;
И што? Да Бог казни те пророке разне
Што за свој страсти искусише казне;
Ја, краљица коју свет већ мрзи читав,
Да милости будем роб страшљив и млитав,
И да не осветим у беснила смёту
Уморство уморством и одштетом штету,
Давидовој лози да ми милост прашта,
А Акабов пород да увек испашта!
Где бих данас била да нежност не свладах,
Да се као строга мајка не показах,
Да не просух својом руком своје крви,
Што ударом смелим заверу вам смрви?
И вашега Бога та освета тако
Прекиде међ нама пријатељство свако:
Синови Давида, вашег краља тога,
Стрäни су за мене, ма да рода мога.

Јозафата.

Успели сте. Нека Бог пресуди нама.

Аталија.

Тај Бог је већ давно прибежиште вама.
Шта је с предсказањем изреченим јавно?
Нека вам дâ краља обећаног давно;
Давидово дете, нада вам довољна...
Ал', други пут. Збогом. Ја сам задовољна.
Видех што сам хтела.

Абнер (Јозафати).

Према обећању,
Враћам ваше добро у истоме стању.

СЦЕНА ОСМА.

Јоад, Јозафата, Јоас, Захарије, Абнер. Соломита.

Левити, Хор.

Јозафата (Јоаду.)

Јесте л' чули речи те краљице холе?

Јоад.

Чуо сам, и ваше тегобе ме боле.
Левити и ја смо готови принети
Све за вас, и с вама одлучисмо мрети.
(Јоасу, грлећи га.)
Нека те Бог чува, чедо, храброст чија
Учини да име његово засија!
Ја, Абнере, видим у вама човѐка;
Сетите се часа кад вас Јоад чека.
Ми, којима жена која Бога љути
Молитве и поглед изненада смути,
Вратимо се. Нека крв од жртве нове
Спере траг од стопа безбожнице ове.

СЦЕНА ДЕВЕТА.

Хор.

Једна хорискиња.

Каква блиста ова звезда новог сјаја?
Чудно дете какве задобиће власти?
Оно нсће сласти,
И сад се одваја
Од грешне прела̂сти.

Друга девојка.

Док би богу Аталије
Сви грешници брзо хтели,
Ово дете слабо није
Да вечноме Богу жели,
И говори к'о Елије
Овој другој Изабели.

Трећа девојка.

Драго дете, ко те нађе сакривеног?
Јеси л' син пророка светог и чувѐног?

Друга девојка.

Тако рâсте Самуило
У шатора свог окриљу;
Он јеврејска нада, пророштво је био.
Да л' ћеш ти помоћи, к'о он, Израиљу!

Други глас (пева.)

Срећно буди много пута,
Чедо вечног Бога прâва,
Што се нашем Богу покорава,
А којем он главом указује пута!
Далеко од света дар је неба стек'о
Који Господ нуди,
И одбија грешну жудњу сву далеко
Што чедности ӯди.

Цео хор.

О детињство, срећно буди,
Тебе Господ штити и помоћ ти нуди!

Исти глас (сам.)

Тако кришом у долини,
Покрај тихе, мирне воде,

Расте мирно у тишини
Млади љиљан, крâс природе.
Далеко од света гајен у самоћи,
Њега дари неба красе;
Он се опре греха моћи,
Да невиност своју спасе.

Цео хор.

Буди тй благословено,
У Божији закон чедо уведено!

Један глас (сам.)

Боже, дајеш тој врлини
Несигурним кроком да кроз јаде ходи!
Да невиној души што ти почаст чини
Свуд препрека љубав брâни!
Душманин јој смрт рачуна!
Где су нашег мира дани?
Грешника је земља пуна.

Други глас.

О Давидов дворе, завичају мио,
Славна горо, где је Господ дуго био,
Како гнев Божији за тебе освȁну?
Шта драги Сион каже када гледа
Безбожницу стрȁну
Да на стари престо краљева му сёда?

Цео хор.

Шта драги Сион каже када гледа
Безбожницу стрȁну
Да на стари престо краљева му сёда?

Исти глас (продужава).

Кад песама нема хва́ла,
Давидова света љубав што је дала,

Којима се Господ и отац наш зове,
Сионе драги, шта ли ћеш ти рећи
Видећи службу безбожнице ове
Што жели и име Божије одрећи?

Један глас (сам.)

Колико ће, Боже, доба да се ду̑же
Кад гледамо да се зли на тебе дижу?
До твог храма, да те обесвете, стижу;
Они народ што те обожава ру̑же.
Колико ће, Боже, доба да се ду̑же
Кад гледамо да се зли на тебе дижу?

Други глас.

„Шта ће вам врлина у чијој сте вла́сти?
Са у̏ста им говор сле́ће;
„Што гурате праве сласти?
„Ваш Бог за вас ништа учинити неће.“

Трећи глас.

Певајмо, та група безбожника каже;
Од сласти до сласти, од цвећа на цвеће
Нек нас жеља креће.
Будућност ће вазда тамне тајне крити!
Ко зна кол'ко дана биће нам на броју!
Уживајмо данас живот, радост своју;
Ко зна шта ће сутра бити?

Цео хор.

Нека плачу, Боже, нек' од страха стрепе
Бедни чије очи за увек су сле́пе
И не виде светлост што од тебе сину;
Тебе славе они које с тобом спаја
Моћ вечно̑га сјаја;
Ми славимо само твоју величину.

Један глас (сам.)

Од свег задовољства њине душе таште
Шта остаје, осим снова празне маште
Чија лаж је јасна?
У сну (о сна страшна, страсна!)
Док сироти сваке стране
За твојим се столом слашћу мира хране,
Они пију отров своје грешне сласти
Који ћеш у дане гнева своје власти
Дати грешној раси.

Цео хор.

О сна празне маште!
И сна кратки часи!
О заблуде таште!

ТРЕЋИ ЧИН.

СЦЕНА ПРВА.

Матан, Набал, Хор.

Матан.

Девојке, идите. Рец'те Јозафати
Да је Матан чека овде; нек се врати.

Једна девојка из хора.

Матан! Вишњи Боже, ти му сметње створи!

Набал.

Шта! све побегоше; ниједна не збори.

Матан.

Прић'мо.

СЦЕНА ДРУГА.

Захарије, Матан, Набал.

Захарије.

Продрзљивче, куда би ти хтео?
Грешник овде никад није ући смео:
Овде се још слуге светог места стâне;
Закони неверним улазак ту брâне.
Мој отац пак данас — тражите ли њега? —
Од сваког грешника нечистога бега;

А моја се мајка сада Богу моли
И да јој ко смета нит' жели, нит' воли.

Матан.

Чекаћемо, сине; не бојте се, велим.
С вашом светлом мајком говорити желим.
Што долазим овде краљевска је воља.

СЦЕНА ТРЕЋА.

Матан, Набал.

Набал.

По гордости деца нису од ње боља.
Шта краљица жели оценити ко ће?
Откуда те смутње у оном што хоће?
Још јутрос је дрски Јоад тешко врећа,
А једно јој дете у сну претње ређа;
Јоада је хтела на жртву привести,
А да вас и Бала у овај храм смести.
Рекли сте ми да сте радосни већ с тога,
Ја се надах дѐлу доброг плена тога.
Што свој план сад мења, не могу да дознам.

Матан.

Већ два дана ја је не могу да познам.
Није то краљица храбра наспрам бо̂ла,
Уздигнута изнад свог плашљивог по̂ла,
Што душмане своје забунити уме
И што вредност сваког тренутка разу̂ме;
До страха је неком грижом доведѐна,
Повија се, клеца; она је сад жена.
Тек што сам улио горчине и жучи
У то срце које претња неба мучи,

И већ ми је сама, а освете жу̑дна,
Рекла да јој цела стража буде будна;
Али, ваљда кад то дете пред њу стаде,
К'о сироче пу̑ко сажалит' је зна̏де,
Ил' јој се сан страшан не чињаше више,
Ил' у њему виде дражи што се скрише,
Тек, њен се гнев нагло смањи, поколѐба,
И освету, мисли, одложити треба.
Један јој план други, изгледа, не прима.
„То ме дете, рекох, одавно занима.
„Његов род се данас већ за чувен сматра;
„Јоад даје да га свештенство посматра,
„Јевреји ће да га к'о Мојсеја служе;
„О њему већ лажна пророчанства кру̑же..."
На то гнев свој није ни могла да скрије.
Никад брже дејство лаж имала није.
„Неизвесност ова зар да ме још пече?
„Из овог немира изиђимо, рече.
„Ви можете лично Јозафати рећи
„Да је мач већ спреман, ватру ћу зажѐћи,
„И она ће храм свој у праху да гледа,
„Ако ово дете за таоца не да."

Набал.

Па лепо, за дете што слабо ко зна̏де,
Које случај можда у руке им̄ да̏де,
Зар ће они храм свој уништењу дати...

Матан.

Најгордијег ти̑ ћеш од смртника знати.
Чим Јоад у моје руке дете преда,
Које он к'о Божјег избраника гледа,
Најстрашнијом смрћу видећеш да гине.
С тим дететом везе видљиве су њине,

Ако се све с реч'ма краљичиним слâже,
Јоад зна о њему више но што каже.
Било како било, треба стићи мети.
Одбиће. И ја ћу све тад предузéти;
И надам се да ће мач и јарост ватре
На послетку овај мрски храм да сатре.

Набал.

Откуд се у вама таква мржња роди?
Да л' вас љубав према Балу на то води?
Ја лично, ви знате, служити не могу
Нити Балу нити израиљском Богу.

Матан.

Пријатељу, мислиш да с надама лепим
Могу да се лажним идолом заслепим,
Тим дрветом прашним, сваког дана које
Црв лагано гризе, поред пажње моје?
Рођен у том храму где се дају поште
Богу, ја бих и сад служио га јоште
Да жудња за влашћу, славољубље моје
Могаху са таквим јармом да се споје.
Треба ли на свађу да те сетим јаче
Што се измеђ' мене и Јоада заче
Кад се с њиме спорих о првенство службе,
На мој очај, сузе, и борбе и тужбе?
Побеђен од њега, ја сам друго хтео,
И двору сам затим предао се цео;
Краљевима тада целом душом приђох,
И потом, лагано, на свој глас изиђох.
За ћудима њиним знадох да се крећем,
Ја им тешке стазе обасипах цвећем;
Ништа ми пред њином страшћу не би свето;
По њиховој вољи мењ'о сам се, ето.

Колико је Јоад суровом оштрином
Врећао их вазда у поносу њином,
Тол'ко им окретност моја беше мила;
Истину је тужну она од њих крила;
Ја сам њихов ужас ведром бојом слик'о,
Невољничке крви просуо толико.
Аталија, најзад, новом богу стиже,
Да рукама својим и храм један диже.
Јерусалим тада унижен је плак'о;
Левијева деца, поражена тако,
Вапијаху страшно до у небо пла́во.
Ја сам пример свима плашљивцима дав'о,
К'о отпадник све сам јавно одобрав'о,
На Балову службу стекао сам пра́во:
Тим сам за ривала свога страшан био
И, једнак са њиме, тиару сам свио.
Ипак, ја признајем, слава што ме диже
Да̂де ми збоѓ Бога остављеног гриже
Што ми и сад душом баца сенку страха,
И то храни, жа̂ри бес мој овог маха.
Бићу срећан ако, светећ' се том храму,
Победити могу и мржњу му саму,
Руинама, мр̂твим, ужасима пра̂вим
Ако могу своју грижу да удавим!
Ево Јозафате.

СЦЕНА ЧЕТВРТА.

Јозафата, Матан, Набал.

Матан.

Краљица ме шаље
Да угушим мржњу, прогоњење даље;
Зато се, принцезо срца блага, мека,

Не чудите што вас Матан овде чека.
Глас што је краљици само сумње дав'о,
Сан што је том гласу важности придав'о
На Јоада, кога за завере тӯже,
Њенога ће гнева таласе да здрӯже.
Не долазим да ми ви признања дате;
Јоадову мржњу према мени знате;
Ал' увреде треба вратити добротом.
И ја с мӣром, ево, долазим вам потом.
Жив'те, врш'те мирно своја уверења;
Она тражи један доказ поверења —
(Ма да је одвраћах, колико то иде)
Тражи то сироче које она виде.

Јозафата.

Зар Елиасина?

Матан.

Ја се стидим мало
Што је њој до празног сна толико стало;
Ал' бићете њојзи душмани, да знате,
Ако јој то дете одмах не предате.
Краљица одговор чека с нестрпљењем.

Јозафата.

То је њена жеља за мирним решењем!

Матан.

Да примите мир тај оклевате тако?
С мало добре воље купит' га је лако.

Јозафата.

Мене би чудило збиља врло много
Праведнији да је Матан бити мог'о;

На страни свих зала, да је овај борац
Мог'о чега доброг да постане творац.

Матан.

Шта жалите? Што се томе опирете?
Тражи л' неко да вам отме ваше дете?
Откуд ваша љубав за то дете друго?
Та велика љубав чуди ме већ дуго.
Зар је то баш благо коме цене нема?
Је ли то изабраник ког вам небо спрема?
Помислите да би одбијање тако
Глас што се већ шири утврдило лако.

Јозафата.

Глас?

Матан.

Да тог детета порекло је славно,
Да га ваш муж спрема за свој план одавно.

Јозафата.

Матан, чијој мржњи тај глас добро пада...

Матан.

Лишити ме сумње на вама је сада.
Ја знам да, мрзећи зло лагање свако,
Јозафата живот свој би дала лако,
Ако би требало купит' по ту цену
Најмању реч дâну и истину њену.
О судби тог дечка трâга дакле није?
Његово порекло густа тама крије?
И ни ви не знате родитељ му ко је,
Од кога га Јоад узеде под своје?
Рец'те; слушам, ја ћу вероват' вам знати;
Богу ком служите треба сву част дати,

Јозафата.

Грешниче, на Бога ког хулите, смете
Да се грешним уст'ма сада позовéте!
О његовом бићу вй зар сведочите.
Ви, бедник, на срамном месту што седите
Где је отров лажи, неверства настањен,
Ви, који сте срамом и издајством храњен?

СЦЕНА ПЕТА.

Јоад, Јозафата, Матан, Набал.

Јоад.

Где сам? То је Балов свештеник ту, је ли?
Шта! кћери, зар с њим сте говорити смели?
И он вама збори? Зар се не бојите
Да ужасан понор ту где сад стојите
Страшном ватром зине, и да и вас јадну
Зидови не смлате кад на њега падну?
Шта хоће он? Како тај душманин Бога
Сме доћи да кужи ваздух места тога?

Матан.

Види се у страсти опет Јоад стари.
Ал' мудрије треба да он гледа ствари,
Да не пусти да се и краљица вређа
И онај што само њене жеље ређа.

Јоад.

Па добро, која је њена нова рýга?
Какав нам глас страшан такав носи слуга?

Матан.

Рекох Јозафати шта вам она иште.

Јоад.

Одлази од мене, грозно чудовиште!
Изли сву жуч своју, својих жеља неман.
Да те кâзни пошље, Господ је већ спреман,
Абирону, Датну, Догу, Актофѐлу.
Пси којима даде једном Изабелу,
Чекајућ' да теби грозна дође плата,
Траже свога плена испред твојих врата.

Матан (узбуђен).

Пре но сумрак падне... ви ћете да знате. .
Хајдемо, Набале.

Набал.

Зар да забасáте?
Немир што вас узе шта ће сад да значи?
Ево вашег пута.

СЦЕНА ШЕСТА.

Јоад, Јозафата.

Јозафата.

Бура се навлачи:
Аталија тражи Јоаса нам страсно.
Његово порекло постаје већ јасно;
Тајна као да се већ назрети даде,
Матан као име очево да знаде.

Јоад.

Тај лукави Матан како је то доз'но?
По вашем немиру да није што позн'о?

Јозафата.

Чинила сам све што могу да се свладам.
Ал' опасност ту је, и ја јој се надам.

Сакримо то дете за боља времѐна.
Док одлука грешних није донесѐна,
Пре но што га сколе, док отргнут није,
Гледаћу још једном да се негде скрије;
Излаз је отворен и још има пута.
Треба л' да га водим до пустога кута?
Ја сам спремна; тајним путем нек се иде
Који знам, а којим неће да га виде;
Матицу Кидрона преваливши како,
Водићу га стёпи где је некад плак'о
Тражећи у бегству заклон, да се склони,
Давид, кога једном син душмански гони.
Дивље звери неће заплашит' ме моћи...
Али, да л' би Јехуј мог'о нам помѐћи?
Можда ће план овај спасоносан бити.
Јехуј ће нам благо нецењено скрити:
У његовој земљи биће у слобѐди,
А дугачак није пут што њему води.
Јехуј није срца свирепа и проста;
Давидово име он поштује доста.
Вај! који то владар тако тврд и зао,
Ако му Бог није Изабелу дао,
Смилити се неће над таковом бедом?
Ствар његова није л' ствар крàљёва редом?

Јоад.

Зар можете да ми такав савет дате?
У Јехуја зар се смете да уздáте?

Јозафата.

А зар се Бог увек брине баш о свему?
Поверењем многим не сметамо л' њему?
Узимљући људе за намеру свёту,
Можда он Јехују нож у руке мёту?

Јоад.

Јехуј, Божју милост наспрам кога знате,
Јехуј, у кога се, видим, још уздáте,
Ту је милост дао забораву кобну:
Акабову ћерку он не гони злобну,
Он примере срамне крáљēва нам слéди,
Он храмове бога египћанског штеди;
Јехуј, најзад, хвалу подижући многу
Идолима туђим, што је мрско Богу,
На освету праву не би никад прист'о,
Јер нема ни руке нити срце чисто.
Не! Ми ћемо само Богу верни бити.
Покажимо дете; немојмо га крити;
И краљевским венцем китећи му чело,
Ја ћу брже своје да извршим дело
Него што би Матан смер извршит' смео.

СЦЕНА СЕДМА.

Јоад, Јозафата, Азарије, праћен хором и левитима.

Јоад.

Азарије, је ли храм затворен цео?

Азарије.

Ја сам лично резе на сва врата мет'о.

Јоад.

У храму сте ви још и друштво вам свето?

Азарије.

Двапут света места обиш'о сам свуда.
Без повратка све то пршти којекуда,
Јадни чопор што се у свом страху расу:

Свето племе служи још у овом часу.
Из мисирског ропства кад се народ склони,
Такав страх још нису осетили они.

Јоад.

Бедни народ што је за робовску владу,
Дрзак наспрам Бога! Прићимо свом раду.
(Ал ко је мећ' нама ову децу прим'о?)

Једна девојка из хора.

Шта! Зар треба да се и од вас двојимо?
Зар смо туђе храму, зар нас Господ враћа?
А с вама су наши оцеви и браћа.

Друга девојка.

Вај! светећи срам нам и увреду многу,
Ако наше руке, к'о Јахел, не могу
Душманину Божјем размрскати главу,
Животом нам жртву даћемо му праву.
Док се ваше мишће за његов храм боре,
Сузне очи наше вапиће бар горе.

Јоад.

Гле, свештенства, деце чета ова врла
Оружа се за те, правдо неумрла!
Ал' кад је ти браниш, може л' паду ићи?
Кад хоћеш, ти можеш из гроба нас дићи.
Твоја рука крши, лечи и обузда.
У своју моћ нико од њих се не узда,
Већ у твоје име тол'ко пута звано,
Обећање твоје светом краљу дано,
У тај храм што знамо твоја кућа да је,
И који ће трајат' докле сунца траје.
Ал' откуд ми свети страх срце осваја?
Је ли то дух Божји што се с мојим спаја?

Он је: он говори; моје очи виде
Где тамна будућност, век за веком иде.
Ви левити, спрем'те своје звучне гласе,
Осећања ових пратите таласе.

Хор (пева уз звуке целе симфоније инструмената).

Нека се глас Божји зачује и јави;
Нек срцу пророштва и истина њина
Буду што је трави
У пролеће рâно јутрења свежина!

Јоад.

Чуј ми глас, о небо! Земљо, чуј ме ѝ ти.
Твој Господ, Јакове, неће више спити;
Нестан'те, грешници, Бог ће будан бити.
(Симфонија поново почиње, и Јоад продужава).
Шта, олово просто драги су метàли?...
Ко је овај прелат удављени, пäли?...
О Јерусалиме, срамни граде, плачи,
Несрећно убиство пророке ти тлачи,
Бог те се одриче због свих твојих зáла;
Твоја хвала њему прљава је хвала...
Где се ова деца, ове жене воде?
Бог рече и горди Град пропасти оде.
Његов клир у ропству, краљеви у беди;
За његовим сјајем нико већ не слéди;
Храм се руши! нека пламен га не штеди.
О Јерусалиме, о мој тешки јаде,
Чија рука драж ти за један дан узе?
Ко ми очи створи изворима сузе,
Да те жалим саде?

Азарије.

Свети храм!

Јозафата.

Давиде!

Хор.

Нека дани ови
Засијају, Боже, у твојој доброти!
(Симфонија почиње поново, и Јоад је прекида).

Јоад.

Јерусалим нови
Из пустоши иде у својој лепоти
И носи на челу знак вечнога сјаја.
Народе свих крâја,
Певај! Свети град је сад пунији баја.
Одакле сад иде
Скуп пастира да га зачуђено виде?
О Јерусалиме, дигни горду главу,
Нек краљеви виде твоју славу праву:
Краљеви падају у прашине гру̑бе,
Прах ногу ти љубе.
Народи ће ићи на светлости твојој.
Благо оним среће за наш Сион што су
Осетили гласа!
Небо, пусти росу,
И нека већ земља роди свога Спаса...

Јозафата.

Вај! одакле иде срећа тога гласа,
Где ћемо видети силазак тог Спаса...

Јоад.

Спремте, Јозафата, диадему праву
Давидову некад што красаше главу.
(Левитима).
Хајдете сад да вам оружје се да́де,

Скривено на месту што слабо ко зна́де,
Где су мачи, копља и оружје славно
Филишћанском крвљу наквашено давно,
Што Давид, ког старост, част победе кити,
Оставио беше да га Господ штити.
Може ли се боље употребит' с пра́вом?
Хајд'те, ја ћу вам га разделити главом.

СЦЕНА ОСМА.

Саломита, Хор.

Саломита.

Какав страх, о сестре, какве туге старе!
Јесу ли то први дари, моћни Боже,
Жртва што се може
Данас да принесе на твоје олтаре?

Једна девојка из хора.

Какав призор сада за срца нам плашна!
Дотле ће се ићи?
Зар ће се мачеви и та копља страшна
Кућом мира дићи?

Друга девојка.

Откуд то да увек, за свог Бога глува,
Ова варош ћути на толике јаде?
Зашто, сестре, врли Абнер, што нас чува,
Ту кобну тишину не прекида саде?

Саломита.

Вај! Двором што другог закона већ нема
До бе̂са и снаге,
Где врлине дра́ге
Ниско, слепо ропство уништити спре̂ма,

За невиност чедну
Ко рече реч једну?

Друга девојка.

У метежу овом који краја нема,
За кога се света диадема спрêма?

Саломита.

Бог то нама каза;
Ал' оно пророку што он сам показа,
Можемо л' ми знати?
Да л' ће нам спас дати?
Ил' пâду да прати?

Цео хор (пева).

О завете! претњо! тајно! како може
Зло и добро тако да иду у реду;
И гнев, љубав, беду
Зар могу да сложе?

Један глас (сам).

Пропашће нам Сион, и свиреп ће пламен
Све да нам сахрани.

Други глас.

Бог нам штити Сион речју као камен
Што од свега брани.

Први глас.

Ја не видим више његовога сјâја.

Други глас.

Ја му видим свуда светлост вечног трâја.

Први глас.

У понор нам Сион пропада све ниже.

Други глас.

Сион главу диже.

Први глас.

Дā жалосна пâда!

Други глас.

Дȁ бесмртне среће!

Први глас.

Дā ужасна бола!

Други глас,

Дā славе све веће!

Трећи глас.

Бог ће једног дана — махнимо се слутње —
Тајну да нам дáде.

Све три.

Поштујмо му љутње;
А имајмо наде.

Други глас.

Срцу које тебе
Љуби, ко ће, Боже, блаженство да дира?
За њега је цео свет у твојој вољи,
И напушта себе.
На земљи, на небу које земљу рȕби,
Шта је већа срећа од блаженог мира
Срца што те љуби?

ЧЕТВРТИ ЧИН.

СЦЕНА ПРВА.

Јоас, Јозафата, Захарије, Саломита, један левит, Хор.

Саломита.

Кораком свечаним долазе њих двоје,
Елиасин, с братом, поред мајке моје.
Шта ли, сестре, у тим завојима има?
Какав мач се оно сија међу њима?

Јозафата (Захарији).

С поштовањем, сине, на овај сто мëти
Наше вечне вере законик нам свëти;
Ви, Елиасине, паз'те с много бриге
Да је круна царска крај божанске књиге;
А левит нек (Јоад тако рече) стави
С Давидовом круном мач његов у слави.

Јоас.

Кнегињо, каква је то свечаност нова?
Нашто мач тај, круна, света књига ова?
Откад Бог у храму склоништа ми дао,
Тако нешто нисам видео ни знао.

Јозафата.

Што сумњате биће већ свршено дело.

Јоас.

Зар спремате круну ту за моје чело?
Немојте је тиме обесветит', чујте!
Спомен краља што је носио је, штујте.
Једно бедно дете напуштено што је...

Јозафата (стављајући му диадему).

Ја дужности, сине, само вршим своје.

Јоас.

Ал' ја чујем јецај, видим ваше сузе!
Кнегињо, какво вас сажаљење узе?
Да ли треба данас крв жртвоват' моју,
К'о што Јефтај ћерку жртвов'о је своју,
Да се мојом смрћу гнев Господњи смири?
Син са вољом оца треба да се мири.

Јозафата.

Ево ко ће да вам каже вољу неба.
Не бојте се. Сад нам уклонит' се треба.

СЦЕНА ДРУГА.

Јоад, Јоас.

Јоас (потрчи у наручје великом духовнику).

Оче!

Јоад.

Драги сине?

Јоас.

Шта се ово спрема?

Јоад.

Нека више тајне ни за тебе нема.
И ти треба, најзад, да знаш, сине, је ли?

Шта с народом својим и с тобом Бог жели.
Теби данас треба храброст, вера нова;
Време је да блесне племенитост ова
Што сам у твом срцу тру̑дно обделав'о,
Дати Богу оно на што има пра́во.
И да тако само чиниш, хоћеш знати?

Јоас.

Ја ћу, ако жели, свој му живот дати.

Јоад.

Ти краљевску повест читати си мог'о:
Ти се сећаш, сине, да законе строго
Штује сваки који с правом круну стече?

Јоас.

О, знам да краљ мудар (Господ тако рече)
Наслањат' се неће на богаство своје;
Он се боји Бога, и пред њиме стоје
Божја наређења, закони и казне;
Он на браћу беде не товари разне.

Јоад.

Ал' да пример нечји треба да те води,
Пример којег краља највише ти годи?

Јоас.

Давид, што Господа љуби у врлини,
Од свију краљева највећи се чини.

Јоад.

Не сле́дите, дакле, у злу неизмерном
Охозију слабом, Јораму неверном?

Јоас.

О, мој оче!

Јоад.

Свршʼте, рецʼте што сте склони!

Јоас.

Ко им личи, нека пропадне кʼо они!
(Јоад падне на колена).
Ви, оче, у праху, положају томе!

Јоад.

Ја одајем дужну пошту краљу своме.
Давиду, Јоасе, нек сте слични пòтом.

Јоас.

Јоас! ја!

Јоад (дижући се).

Знаћете већ каквом добротом
Бога, што је једну грозну мајку смео,
Кад нож њен у грудʼма био вам је цео,
Из покоља страшног избављени вй сте.
Алʼ знајте да гнев јој још избегли нисте:
С истом мржњом што је некада је jё̆ла,
Последњег унука кад је убитʼ хтела,
Свирепост јој ни сад умирена није,
Гони вас, и тражи име што вас крије.
Цео народ ја сам ипак скупитʼ знао
Што је, да вас свêти, под заставе стао.
Породица светих уђите, главари,
Свете службе Божје вршиоци стари.

СЦЕНА ТРЕЋА.

Јоас, Јоад, Азарије, Исмаил, три друга левитска главара.

Јоад.

Краљу, ево људи што ће да вас свете...
Жреци, ево краља ког поштоватʼ смете.

Азарије.

Елиасин?

Исмаил.

Како! Зар тај дечак чедан...

Јоад.

Јудејских краљева наследник је један,
Охозије тужног мезимче и дете,
Које знате, које Јоасом зовéте.
Тога нежног цвета који к'о да згину,
Сви Јевреји с вама жалише судбину,
И сматраху да је мрак и њега скрио.
Он је, к'о и брат му, ножем рањен био;
Ал' Бог смртни удар од њега је свр̍н'о,
Сачув'о дах срца што је већ утр̍н'о,
Дао да га, поред пажње свих џелáта,
Крвавог на груд'ма спасе Јозафáта;
Ја сам јој у крађи саучесник био,
Дадиљу и дете у храму сам скрио.

Јоас.

О! За тол'ку љубав и доброту многу,
Да ли вам се, оче, одужити могу?

Јоад.

Остав'те за после ту захвалност јавну.
Ја вам дајем краља, вашу наду давну,
Ја сам, Божје слуге, чув'о га до сада:
Од данас та дужност нека на вас пада.
Али Изабеле зла кћи без милȍште,
Чује л' да и данас Јоас живи јоште,
Она ће му смртни покров већ да спрема,
Јер, ма да га не зна, жели да га нема.

Спасите га, оци, њеног беса блиског,
Избав'те Јевреје њиног ропства ниског,
Краљевиће свет'те, закон дићи знајте,
Племенима нашим њиног краља дајте.
Ја знам да је тешко и опасно свѐ то;
Ја краљицу дрску сам нападам ето,
Њу, под чијим стѐгом иде број безмерни
Сурових странаца, Јевреја неверни';
Ал' с вером у Бога иш'о сам свом циљу.
То је дете, знајте, и спас Израиљу.
Бог нам је душманку већ поме́сти знао,
Кришом од ње ја са̂м све вас овде збрао:
Они нас за слабе, без оружја држе.
Прогласимо краљем Јоаса што брже.
И, као војници новог краља тога,
Пођимо у борбу под заштитом Бога;
Нек заспала вера у срцима сѐне,
Гонимо душманку до палате њене.
Зар ће бити срца што ће још да дрема
Кад види какво се свето дело спрема,
Што следити неће примеру нам саму?
Један краљ ког Господ у свом гаји храму;
И сви наследника Ароновог виде
С Левијевом децом где у борбу иде;
У народној руци, која страшно прети,
Оружје што Давид Господу посвети!
У душмане страх ће Бог улити први.
Окупајте руке у неверној крви;
Нек вам рука Тирце, па и наше, гони.
Нисте л' ви потомци од левита они'
Што, кад у пустињи мрском Богу Нила
Грешна служба беше одслужена била,
За оцеве смртну казну беху дали,

У неверној крви своје руке прали,
И тим дело̂м вама прибавили части
Да служења Богу осетите сласти?
Видим да жудите са мном нашој мети.
Ал' на светој књизи ја ћу вас заклети
Да за краља ког нам небо да̂де сада
Свак ће да се бори, да живи и пада.

Азарије

(стојећи крај стола и ставивши руку на свету књигу).

Кунемо се овде да ћемо сви ићи,
Јоаса на престо предака му дићи,
И да нико неће испуштати мача
Све душмане док нам рука не надја̂ча.
Побегне ли ко од обећања тога,
Нек искуси мржњу великога Бога;
Нек тај буде, Боже, поред деце своје,
За навек искључен из милости твоје!

Јоад.

Законику вечном који Господ сазда
И ви ћете, краљу, верни бити вазда?

Јоас.

А зар бих ја закон погазити дао?

Јоад.

Сине, — ја вас зовем како сам вас звао —
Праштајте нежности, сузама што теку
Због бри̂га што за вас и сада ме пеку.
Далеко од трона, од те кобне части
Одрасли, ви греха не познасте сласти;
Не знате да пуна власт пијанства тражи,
Ласкатељског гласа не сазнасте дражи.

А он ће вам рећи да правило свако
Што народом влада, краљ потчини лако;
Да краљева воља може све да чини,
Да он све жртвује својој величини;
Да је народ увек жртва свога рада,
Да он жели да му гвозден скиптар влада;
Он жели да гњечи, кад угњетен није.
Од замке до замке што се свуда крије,
Они ће вам чедност кварити све чешће,
До мржње на правду најзад вас довешће.
Тӣ врлину вазда оцрнет' су хтели.
Ох! премудрог краља они су завѐли.
Завету вам нек је сведок ова књига
Да ће вам Бог увек прва бити брига;
Да добар за добро, и строг наспрам злӧга,
Нећете спрам бедних обилазит' Бога,
Знајући, под рухом што вас некад склони,
Да сте били јадни, сироти к'о они.

Јоас
(покрај стола, са руком на светој књизи).

Како закон каже, тако ћу да решим.
Нека ме Бог казни ако се огрешим!

Јоад.

Светим уљем треба помазат' вас тада.
Јозафата, мож'те јавити се сада.

СЦЕНА ЧЕТВРТА.

Јоас, Јоад, Јозафата, Захарије, Саломита, Азарије, Исмаил, три друга шефа левитска, Хор.

Јозафата (загрливши Јоаса).

О, Давидов сине!

Јоас.

Мајко што ме роди!
Захарије, брату у загрљај ходи!

Јозафата (Захарију).

Пред ноге свог краља баците се, чедо.
(Захарије падне на колена пред Јоасом).

Јоад (док се они грле).

Нека бих вас, децо, увек тако глед'о!

Јозафата (Јоасу).

Сад знате крв што је на свет вас довѐла?

Јоас.

И руку што света лишити ме хтела.

Јозафата.

Јоасе, сад могу именом вас звати.

Јоас.

Јоас ће вам увек своју љубав дати.

Хор.

Шта! он!..

Јозафата.

То је Јоас.

Јоад.

Нек се левит чује.

СЦЕНА ПЕТА.

Јоас, Јоад, Јозафата, Захарије, Саломита, Азарије, Исмаил, три левитска шефа, један левит, Хор.

Левит.

Не знам против Бога какав се план кује.
Опасност већ прети на свакоме крају;
Између застава ватре се већ сјају;
Аталија војску, свакако, већ спрема.
Изгледа да спаса ниоткуда нема:
Свети брег је досад с нашим светим храмом
Гнусном тирском војском свуд опкољен самом;
Абнер нам, јер један дође да нам каже,
Окован већ, неће моћи да помаже.

Јозафата (Јоасу).

Небеса ми, чедо, још нису помогла
За ваше спасење чињах што сам могла!
Давида се Господ још неће да сети.

Јоад (Јозафати).

Зар смете да гнев му навлачите свёти
На себе, на краља што вам је драг, мио?
Па да је Бог од вас отео га био,
Да је дом Давидов згашен у тишини,
Нисте ли ви овде на светој планини
Где отац Јевреја са сином је стиг'о,
На невино дете руку своју диг'о,
Плод старости своје довео до пања,
Без сумње у дата Божја обећања,
Знао жртви сина љубљеног да дáде,
Целог рада свога сав источник наде?

Сад, поделимо се. Нек Исмаил води
Стражу с оне стране где се сунце роди;
Ви на север, ви на запад, а ви с југа.
Несмишљеност нека, ил' непажња друга,
Не дâ да се смер мој зна ни из далѐка;
Нек нико не жури, нека време чека;
Нек по цену смрти, свак сложан у свему,
Не напушта место поверено њему.
Душмани, у своме слепом поуздању,
Држе нас за стадо намењено кла́њу;
Међ ужас и неред мисле да ће стати.
Азарије нека краља свуда прати.

(Јоасу).

Ти, изданче драги храбре расе, ста̏ни,
Браниоце своје смелошћу зада̀'ни;
И јави се њима у свом сјају пуном;
Ако треба мрети, ти умри са круном.
За њим, Јозафата.

(Једном левиту).

Оружје ми дајте.

(Хору).

Ви Господа сузом својом утишајте.

СЦЕНА ШЕСТА.

Саломита, Хор.

Хор (пева).

Хајд'те, децо Аронова;
Никад лепше борбе не би
Ваши стари дали себи.
Хајд'те, децо Аронова;
За краља и Бога борба вам је ова.

Један глас (сам.)

Стреле, Боже, бац'о ти си,
Кад си некад гневан ост'о.
Зар си сада миран пост'о?
Зар освете Бог већ ниси?

Други глас.

О, Јаковљев Боже, где се добра скрише?
Зар у беди што нас сколи
Не чујеш ни шта нас сад толико боли?
Зар не прашташ, Боже, више?

Хор.

О, Јаковљев Боже, где се добра скрише?

Један глас (сам).

Јер су на́ те сред тог боја
Управљене стреле оних што грех гоне.
Нек на земљи, кажу они,
Престане већ влада твоја!
Збацимо са смртних јармове му старе!
Побимо све верне, срушимо олтаре!
О његовој слави нека
Нема трага ни с далѐка:
Нек владе над нама нестане му просто!

Хор.

Стреле, Боже, бац'о ти си,
Кад си некад гневан ост'о.
Зар си сада миран пост'о?
Зар освете Бог већ ниси?

Један глас (сам).

Изданче тужни ти владара,
Драги, задњи цвете једне лепе гране,

Зар видети грозну мајку у те дане,
Да те опет ножем по други пут пâра!..
Принче, да л' те анђô у колевци сами
Брижно некад брани од убица крйви'?
Ил' у гробној тами
Бог пепео твој ће опет да оживи?

Други глас.

Зар једнога оца и једнога деде,
Боже, пушташ да се злочин сад извѐде?
Зар се твоја милост без повратка брише?

Хор.

О, Јаковљев Боже, где се добра скрйше?
Зар не прашташ, Боже, више?

Једна девојка из хора (говори).

Да л' чујете, драге сестре,
Да Тираца грозних труба страшно звони?

Саломита.

Чујем дивљих чёта халакање бурно,
И ужас ме гони.
Склонимо се журно!
Нек тишина глȳва
У храму нас чува.

ПЕТИ ЧИН.

СЦЕНА ПРВА.

Захарије, Саломита, Хор.

Саломита.

Захарије драги, какве носиш гласе?

Захарије.

Нек молитва дубља груд вам заталàса;
Можда смо већ близу свог последњег часа:
За страшну је борбу заповест већ дâта.

Саломита.

А Јоас?

Захарије.

Он доби круну сува злâта.
Првосвештеник га светим уљем посу.
О, радосно очи све сијале што су
При појави краља отетог из гроба!
Траг ножа се види још у ово доба.
И дадиља верна видети се дäде,
Скривена у куту ове старе зграде,
Што нема сведока за све труде своје
Осим вишњег Бога и матере моје.
Левитима сузе од радости лише,
Јецања се њима с клицањима слише;
А он, у тишини задовољства ова,

Једног благо гледа, с другим се рукòва.
Да поштује закон није жељу скрйв'о,
И сваког је оцем ил' братом назив'о.

Саломита.

Да тајна већ свуда разглашена није?

Захарије.

Та се тајна засад још у храму крије.
Левијеве деце подељене групе
У тишини немој код врата се кȕпе.
Сви ће се, наједном, журећи, ту слити,
„Живео крањ Јоас!" лозинка ће бити.
Ал' мој отац неће да се краљ излаже,
Азарија посла да буде код страже.
Аталија, с ножем у руци, се цери,
Заклоне нам слабе и капије мери;
Она чека справе, да их њима сруши,
Чека крв и пустош што ће да се пуши.
Свештеници неки предложише нама
Да се на некаквом месту где је јама
Издубена некад, свети ковчег скрије.
— О жалосна страха што достојан није!
Рече отац. Ковчег који кȕле свâли,
Пред којим Јордана устукнуше вâли,
Што болове туђе дотера до кута,
Да се гнусној жени сад уклања с пута!
Моја мати с краљем, у јаду голèму,
Обраћаше очи олтару и њему,
Нéма, под теретом зáла што је гоне,
А сузе јој тешке низ лице се роне;
Краљ на груди каткад притисне је немо
И милује... Сестре, треба да идемо.

Ако треба да нам господар смрт нађе,
Нека с њиме и нас иста судба снађе.

Саломита.

Каква црна рука куца у том часу?
Ко свуда левите узбуђене расу?
Што оружје своје безбедности скрише?
Је ли храм провањен?

Захарије.

Не стрепите више!
Бог Абнера шаље.

СЦЕНА ДРУГА.

Абнер, Јоад, Јозафата, Захарије, Саломита, Исмаил, два левита, Хор.

Јоад.

Је л' то варка само,
Абнере? ил' збиља долазите амо?
Како сте кроз војску могли сад продрéти?
Рекоше да, желећ' стићи својој мети,
Акабова ћерка безбожна вам ова
Чисте руке срамним ланцима окòва.

Абнер.

Дâ; она од моје храбрости се стрêса.
Ал' то је најмањи злочин њена беса.
Затворен у рупи од тамнице једне,
Чеках када храм нам праху предат' хтедне,
А у крви згасне беса јој страхòта,
Да и мене лиши несносна живота
И прекине дане које бòли куну,
Јер живим, а моји краљеви већ труну.

Јоад.

Каквим чудом приста да вам милост да́де?

Абнер.

Шта бива у њену срцу, то Бог зна́де.
Ал' она ме позва; узбуђена сама:
„Знаш ли да је војска свуда око храма?"
Проговори, „да ће ватром сравњен бити,
„Да га Бог од мене не може да штити.
„Свештеници ако желе себе спа́сти,
„Два услова има — у њиној су вла́сти:
„Нек с Елиасином одмах ми предаду
„И скривено благо које они знаду,
„Давидовим трудом што је гомила̂но,
„Првосвештенику са заветом да̂но.
„Ја ћу им поклонит' живот по ту цену."

Јоад.

Да л' пристати треба на понуду њену?

Абнер.

Дајте све: и само Давидово злато
Што је вама, веле, на чување да̂то,
И све благо што су могле да одвуку
Ваше руке из тих краљичиних руку.
Ил' храм дати бесу дивље руље једне,
Да полупа главе анђелака чедне,
И ковчегу светом кад јој рука доспе,
Зар на свети ковчег вашу крв да проспе?

Јоад.

Зар икада срце племенито смеде
Да несрећно дете на жртву привѐде.

Дете што ми Господ сам у руке мёту?
И зар себе спасти на његову штету?

Абнер.

О, нека да̀ Господ да се бар поштѐди
Од краљице ове то дете у беди,
А нек мисли моје крви млази врући
Да ће страшног неба милост јој привући!
Ал' шта ваше бриге могу ту да чине?
Неће л', с вашим падом, зар и он да гине?
Зар Бог од вас тражи нека чуда пра̂ва?
Тиранском закону да се покорава,
Мојсеј се, од мајке остављен на Нилу,
Видео, тек рођен, у самрти крилу;
Али Бог, у пркос надања и свега,
Тиранину даде да одгаји њега.
За Елиасина ко зна шта он нема!
Можда он и њему исту судбу спрѐма;
Краљевској убици можда је већ знао
Ублажити мржњу, милосрђе дао?
Јозафата и ја на њој смо знак прави
Узбуђења вид'ли кад се Јоас јави;
Да, видех да гнев јој полагано пада.

(Јозафати).

Пред невољом овом ћутите зар сада?
Шта! Јоаду зар да допустити смете
Да уништи сада, за то туђе дете,
Вас, сина и народ, и да ватра ждере
Још једино место чисте, свете вере?
И шта за владаре ви̑ чинили би̑сте,
Да је то баш дете њине лозе чисте?

Јозафата (тихо Јоаду).

К'о да га је спомен на краљеве ган'о,
Што не говорите?

Јоад.

За то је још рано.

Абнер.

Време нам је скупо, то треба да знате.
Док ви оклевате одговор да дате,
Матан с Аталијом у свом бесу гледа
На знак да нас редом злом покољу преда.
Треба ли да пред вас на колена клекнем,
И у име светог места да вам рекнем,
Страшног места где нам Господ обитава,
Закона макаква да је воља права
Да спречимо удар? до тог нам је ста̏ло.
Дајте ми времена да одахнем мало:
Сутра ћу већ моћи да све добро свршим,
Храм да обезбедим, освету да вршим.
Ал' видим да моје сузе, моје речи
И ништа од жеље неће да вас спречи,
Да је све то слабо за вас понос чедан.
Па добро, дајте ми онда бар мач један;
На вратима храма Абнер ће да чека
Душмане; умреће у борби, па нека!

Јоад.

Ваша ми је жеља једну мис'о дала:
Па лепо, бежимо од толиких за̀ла.
Да, Давид је благо прикупљено скрио,
Ја сам му у послу повереник био;
То последња нада свих Јевреја беше.
Зраци сунца благо видети не смеше.
Кад краљица жели да има тог злата,
Пред њом биће наша отворена врата.
Нек с људима уђе што највише вреде;
Ал' светиње нек нам од поруге штеде;

Од странaчког гнева, од пљачке и срама,
Недирнута нек је част овога храма.
Зар ће је та деца, свештенство да дира?
Нек са вама своје пратиоце бира.
Што се тог детета ког се плаше тиче,
Ја, Абнере, знам да врлине вас диче,
Пред њом ћу објаснит' његово рођење;
Да л' га треба дати, чућу ваше мњење;
Ви судите тада слободно о свему.

Абнер.

Ах! признајем, ја сам заштитник већ њему,
Не бојте се. Морам, да јавим, отићи.

СЦЕНА ТРЕЋА.

Јоад, Јозафата, Захарије, Саломита, Исмаил, два левита, Хор.

Јоад.

Боже, твоја жртва сада ће ти прићи!
Исмаиле, слушај. (Говори му тихо.)

Јозафата.

Моћни Боже свёти,
Ти јој опет превес врх очију мёти,
Као кад јој цео плод њене страхòте
Са невином жртвом преко мене оте.

Јоад.

Исмаиле мудри, не чекајте много;
Заповести моје извршите строго:
Спречите, кад она уђе, сваку вику,
Нек тишине нéме свуда види слику.
За Јоаса престо, децо, нек се дигне;

С војницима светим Јоас ће да стигне.
И дадиља верна нека с њиме дође.
Ви, кнегињо, сузе устав'те такође.
(Једном Левиту).
Чим краљице, коју слава опи многа,
Преко светог прага срамна пређе нога,
Нек не може више натраг да се врâти.
Нек су сместа знаци ратној труби дâти;
Међ' душмане наше страх и ужас створ'те,
И у помоћ краљу сав народ позов'те;
Нек чују у трубе звуцима далèким
Да Јоас још живи као чудом неким.
Ево га.

СЦЕНА ЧЕТВРТА.

Јоас, Јоад, Јозафата, Захарије, Саломита, Азарије, групе свештеника и левита, Хор.

Јоад.

Левити, слуге нашег Бога,
Будите сви, кришом, око места тога;
Пуштајући мене да чиним што знадем,
Јав'те се тек онда када вам знак дáдем.
(Сви се сакрију.)
Намере вам неће, краљу, да ме спрече?
Душмани ће ваши пред вама да клече;
Она што вас грозно од детињства гàња,
Иде да вас сруши сред овога здања.
Али се не бојте. Поред вас ће бити
С нама моћни анђ'о што ће да вас штити.
Пођите на престо... Да она то није?...
Допустите да вас завеса та скрије.
(Навуче завесу.)
Блéдите, принцезо?

Јозафата.

Зар да се не бле́ди
Кад руља убица свети храм не штеди?
Видите ли страшну масу тих џелата...

Јоад.

Храмовска се, видим, затварају врата.
Све ће добро бити.

СЦЕНА ПЕТА.

Аталија, Јоас, Јоад, Јозафата, Абнер, Аталијина свита.

(Јоас је скривен иза завесе.)

Аталија (Јоаду).

Заводниче срамни,
Творче свију за́ла и завера тамни',
Чија цела нада вечита је буна,
Душманине Божји, нађох ли те туна!
Ти си се наслањ'о само на свог Бога;
Јеси ли се махн'о веровања тога?
Он ми, ево, храм свој и твој живот да̀де;
Ја на жртвенику могла бих већ саде
Да... Ал' једном ценом ти ме задово̀љи.
Покори се брзо мојој моћној вољи:
То дете, то благо ти ми мораш дати.
Где су они?

Јоад.

То ћеш ево одмах знати:
Ја ћу ти показат' и једно и друго.

(Завеса се отвори. Јоас је на свом престолу; његова дадиља му клечи с десна; Азарије му, с мачем у руци, стоји с леве

стране; Захарије и Саломита клече на степеницама престола испред њега; мноштво левита, с мачевима у руци, око њега.)

Појави се, краљу, прикривани дуго!
Видиш ли изданак наше лозе дра̂ге,
Краљице? Видиш ли свога ножа тра̂ге?
То је краљ наш и син Охозије, знајте.
Народе, Абнере, Јоаса познајте!

Абнер.

Небо!

Аталија (Јоаду).

Неваљалче!

Јоад.

Нек ти разум суди
Је л' то жена чије дојише га груди.
Јозафата њега спа̂се кад је пао,
Бог га је сачув'о, храм склониште дао.
То је цело благо, ако желиш знати.

Аталија.

Издајниче, та ће лаж те скупо стӓти.
Спас'те ме, војници, привиђења тога!

Јоад.

Божији војници, бран'те краља свога!
(У том, позадина позорнице се отвара. Види се поље око храма, и наоружани левити улазе са свих страна на сцену.)

Аталија.

О издајства! Где сам? И имам ли куда?
Душманско оружје око мене свуда!

Јоад.

Ти залуду гледаш, јер избећи нећеш,

У Божијој руци од свуда се крећеш.
Бог ти суди сада, он те нама даде,
Да положиш рачун о крви што паде.

Аталија.

Шта! моје војнике мрзне дело ово!
Абнере, зликовче, ти си ме ту дов'о!

Абнер.

Бог ми сведок...

Аталија.

Ма'ни сад бар ту реч стару,
Освети ме!

Абнер
(бацајући се на колена пред Јоасом).

Зар на моме господару!

Аталија.

Он Јоас? и краљ твој! Треба ли вам каз'ти
Да сте сви, бедници, још у мојој власти.
Гласе моје војске, ти ме сада кре́пи!
Она иде к мени. Бедна руљо, стре́пи.

СЦЕНА ШЕСТА.

Исмаил, Јоас, Јоад, Аталија, и сви учесници у пређашњој сцени.

Исмаил (Јоаду).

Храм је у слободи и душмана нема:
Страначка се војска свуд на бегство спрема.
Као плахи ветар дим по чистом зраку,
Глас Господњи расу ову војску јаку.
Свуд група левита народу објави

Да син Охозије понова се јави,
Прича му детињство, отмицу и јаде,
Акабова ћерка у замку да паде.
И зазвуча труба у истоме часу,
И звук њезин што се по околу расу
Страх и ужас свуда невернима ули,
К'о душмани кад су Гедеона чули.
Тирци не хтедоше оружје да држе,
Путевима разним побегоше брже;
То се деси и са Јеврејима неким.
Ал' други, дивећ' се путима далеким
Вишњег Бога, кличу за Јоаса гласно.
Једна радост најзад видела се јасно;
Све се грли; старци, и жене, и деца,
Све Господа види и радосно јеца,
Давидова сина све слави и диже.
Бал у светој земљи до пропасти стиже;
Срушена су врата срамнога му хра́ма;
Матан је удављен.

Аталија.

Бо́жја рука са́ма!
То је Јоас, јесте! Сумње моје неста.
Ено мојим ножем обрањена места;
С Охозијем, видим, сличност је све већа.
Све ме баш на мрску, просуту крв сећа.
Акаб срушен, Давид тријумфује смѐло.
Страшни Боже, то је само твоје дѐло!
Ти ми ули мис'о да освету створим,
Ти учини да се сама собом борим;
Ти ми за то дете тајне даде гриже,
Ти уради да се рука моја диже
И спусти, ти спасе храм од пљачке, па̂да.
Па нек твоје дело, ово дете, влӑда!

И за знак да ново време се већ буди,
Нек то дете ножем пробòде ми груди!
Ал' к'о мајка ја му на самрти желим,
Не, ја се и надам, и ово му велим:
Уморан од јарма и закона твога,
Веран старој крви славног оца мога,
Давидов потомак нек једнога дана,
К'о предачка некад велика му грана,
Презре твоје части и твом храму прêти,
Изабелу, мене и Акаба свêти!

(Аталија излази, левити за њом.)

Јоад.

Нек она ван храма буде одведѐна,
Нек светињу више не прља та жена.
То убица наших краљева је, знајте;
Њихову крв њеном крвљу сад покајте.
Ако која душа њојзи буде склȍна,
Нек од страшног мача погине, к'о она.

СЦЕНА СЕДМА.

Јоад, Јоас, Јозафата, Абнер, и сви учесници у прећашњој сцени.

Јоас (силазећи с престола).

Боже, који моје узбуђење гледаш,
Гледај да јој клетву испунити нѐ даш;
Нек не буде никад како она куне;
Остави л' вас Јоас, нек у гробу труне.

Јоад (левитима).

Цео народ краљу овамо позов'те,
Нека дође њему; веру му обнов'те.
Краљу, свештеници, са захвалом многом

Одржимо савез Јаковљев са Богом,
Своје старе грехе са стидом признајмо,
И заклетве нове на верност му дајмо.
Абнере, крај краља заузмите место.

СЦЕНА ОСМА.

Један левит, Јоас, Јоад, и сви учесници у пређашњој сцени.

Јоад (левиту).

Је ли живот оне безбожнице нест'о?

Левит.

Она пусти душу у рођеној крви.
Јерусалим, што га њен бес давно мрви,
Чији јарам никад дисати му не̏ да,
Слободан, радосно у крви је гледа.

Јоад.

Краљеви Јудеје нек вас ово сё̄ти
Да је горе вечни судија нам свё̄ти,
И да има неког што сваки суд доче,
Осветника чедност и оца сиро̏че.

